

VILNIAUS UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

KRIMINALISTIKOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA

**Neakivaizdinio skyriaus
5-o kurso (5m.) II gr. studento
Donato Gūžio
Studento pažymėjimo Nr. 0220329**

TEMA:

PRIVATAUS IR VALSTYBINIO KALTINIMO SANTYKIS

MAGISTRO BAIGIAMSI DARBAS

Darbo vadovas:
Asist G. Jasaitis

Recenzentė:
Doc.dr. G. Juodkaitė-Granskienė

Vilnius
2007

TURINYS

ĮVADAS	3
1. VALSTYBINIO KALTINIMO SAMPRATA	4
2. PRIVATAUS KALTINIMO SĄVOKA IR YPATUMAI	8
3. PRIVATAUS KALTINIMO BYLŲ SANTYKIS SU VIEŠOJO KALTINIMO BYLOMIS	15
3.1. Privataus ir valstybinio kaltinimo bylų nagrinėjimas teisme.....	15
3.2. Įrodinėjimo ypatumai nagrinėjant privataus ir valstybinio kaltinimo bylas	25
3.3. Nuosprendžių ir nutarčių apskundimo ypatumai privataus ir valstybinio kaltinimo bylose.....	27
3.4. Perėjimas iš privataus kaltinimo į valstybinį kaltinimą ir atvirkščiai.....	31
3.5. Kai kurių baudžiamojo proceso principų įgyvendinimas privataus ir valstybinio kaltinimo bylose	41
4. PRIVATAUS IR VALSTYBINIO KALTINIMO SANTYKIO YPATUMAI UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMAJAME PROCESSE	45
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	50
LITERATŪRA	53
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60

ĮVADAS

Baudžiamajame procese labai svarbi kaltinimo funkcija, kurios metu įrodinėjama, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo yra kaltas. Paprastai kaltinti nusikalstamas veikas padariusius asmenis yra valstybės pareiga. Konkrečiai šią pareigą vykdyti pavesta prokurorui. Tačiau daugelio užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymai įtvirtina ir privataus kaltinimo institutą, kuris taikomas mažiau pavojingoms nusikalstamoms veikoms. Ne išimtis ir Lietuva. Lietuvoje privatus kaltinimas nėra naujas dalykas, tačiau priėmus naująjį baudžiamojo proceso kodeksą jis gana stipriai pasikeitė. Nors privatus kaltinimas yra svarbus baudžiamajame procese, Lietuvos autoriai jo analizei neskyrė didesnio dėmesio. Dar mažiau Lietuvoje yra nagrinėtas privataus ir valstybinio kaltinimo santykis, kuris baudžiamosiose bylose yra labai svarbus. Būtent šį santykį, remdamasis Lietuvos teismų praktika ir mokslinė literatūra analizuosiu šiame darbe, kurio tema – privataus ir valstybinio kaltinimo santykis.

Darbo tikslas – atskleisti privataus ir valstybinio kaltinimo santykį.

Darbo tikslas sąlygojo šių **darbo uždavinių** sprendimą:

- pateikti valstybinio ir privataus kaltinimo sampratas;
- aptarti pagrindinius valstybinio ir privataus kaltinimo skirtumus;
- plačiau panagrinėti valstybinio ir privataus kaltinimo santykį, aptariant perėjimą iš valstybinio į privatą kaltinimą ir atvirkščiai, taip pat panagrinėti įrodinėjimo bei teismų sprendimų apskundimo ypatumus šių kaltinimų bylose;
- glaustai panagrinėti atskirų užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymus, kuriuose atsispindi valstybinio ir privataus kaltinimo santykis.

Darbo metodika. Rašant šį darbą buvo naudojami sisteminis, lyginamasis, analitinis, formalusis teisinis, turinio analizės, loginis metodai. Sisteminis tyrimo metodas - naudojamas išsiaiškinti privataus ir valstybinio kaltinimo turinį. Lyginamasis tyrimo metodas - naudojamas lyginant privatą ir valstybinį kaltinimą, aptariant jų santykį bei pateikiant užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymų palyginimus. Analitinis - naudojamas analizuojant šios privataus kaltinimo įgyvendinimo praktines problemas bei perspektyvas. Turinio analizės, formalusis teisinis ir loginis metodai - naudojami visame baigiamajame darbe, todėl nėra tikslinga bei prasminga išskirti jų naudojimo sferų.

Darbo šaltiniai. Kadangi darbo tema yra Lietuvos autorių yra mažai nagrinėta, o mokslinės literatūros šia tema yra labai mažai, pagrindinius darbo šaltinius sudaro Lietuvos teismų praktika valstybinio ir privataus kaltinimo bylose. Svarbus darbo šaltinis yra atliktos 50 Klaipėdos, Kauno ir Vilniaus apygardų teismų baudžiamųjų bylų analizė. Be praktinės medžiagos darbe remtasi Lietuvos ir tarptautiniais teisės aktais, o taip pat tokių autorių kaip Goda G., P. Kuconis, M. Kazlauskas, Poškuvienė V., Žalkauskas P., C.T.Griffits, Ingraham B.L., Masterson, L.L.B., Schnarr A., Svensson B., V. N. Butov, V.N. Machov, M.A. Peškov, E.V. Bykovskaja ir kitų darbais.

Darbo struktūra. Darbą sudaro keturi skyriai, kurie skirstomi į poskyrius. Pirmasis ir antrasis skyriai skirti pateikti privataus ir valstybinio kaltinimų sampratą, atskleisti pagrindinius jų požymius bei skirtumus.

Trečiasis skyrius sudaro didžiąją darbo dalį, nes jame plačiai aptariamas privataus ir valstybinio kaltinimo santykis. Ši skyrių sudaro penki poskyriai, kuriuose atitinkamai analizuojamas įrodinėjimo procesas, perėjimo iš privataus kaltinimo į valstybinį galimi atvejai, taip pat analizuojamas bylų nagrinėjimo procesas pirmosios instancijos teisme.

Ketvirtasis skyrius skirtas užsienio valstybių patirties analizei. Šiame skyriuje aptariami Anglijos, Vokietijos, Austrijos, Prancūzijos, Belgijos, Norvegijos, Švedijos, Rusijos ir kitų valstybių baudžiamojo proceso įstatymai, reglamentuojantys privatų kaltinimą bei aptariamas privataus ir valstybinio kaltinimo santykio ypatumai šiuose įstatymuose.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

1. VALSTYBINIO KALTINIMO SAMPRATA

Prieš nagrinėdamas valstybinio ir privataus kaltinimo santykį, pirmosiose darbo dalyse aptarsiu šių kaltinimo rūšių ypatumus, pateiksiu sampratas, pagrindinius požymius bei juos palyginsiu.

Konstitucijos¹ 118 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog prokuroras palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose. Ši norma reiškia, kad per baudžiamąjį procesą teisme yra palaikomas valstybinis kaltinimas ir kad valstybinio kaltinimo palaikymas yra valstybės funkcija, kuri gali būti įgyvendinama tik per tam tikrus valstybės pareigūnus – prokurorus².

Pagal Konstituciją Lietuvos Respublikos prokuratūra – tai centralizuota, specifinius valdingus įgaliojimus turinti valstybės institucija, ji nepriskiriama Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms. Ji nėra teisminės valdžios sudedamoji dalis, o viena pagrindinių jos funkcijų – palaikyti valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose.

Baudžiamajame procese turi būti vykdoma kaltinimo funkcija - nesant kaltintojo ir kaltinimo procesas nevyksta, ikiteisminio tyrimo stadijoje yra rengiamasi kaltinimui, teisminėse stadijose kaltinimas palaikomas. Paprastai kaltinti nusikalstamas veikas padariusius asmenis yra valstybės pareiga. Konkrečiai šią pareigą vykdyti pavesta prokurorui. Kadangi prokuroras vykdo valstybės pareigą, kaltindamas jis veikia valstybės vardu, teismo procese dar yra vadinamas valstybiniu kaltintoju, o jo atliekama funkcija - valstybiniu kaltinimu. Kaltinimo esmę sudaro prokuroro pastangos siekiant įrodyti, kad kaltinamasis, dėl kurio veikos byla prokuroro iniciatyva nagrinėjama teisme, yra kaltas dėl tos veikos padarymo. Tačiau tai nereiškia, kad prokuroras turi siekti kaltinamojo pripažinimo kaltu bet kokiomis priemonėmis. Prokuroras privalo būti objektyvus. Kaltinti jis turi tik tuo atveju, kai yra įsitikinęs, kad kaltinamasis padare nusikalstamą veiką³.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas nr. ix-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija). Byla Nr. 43/03–46/03.

³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I dalis. Vilnius, 2003. P. 82.

Valstybinio kaltinimo sąvoka įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse⁴ (toliau – BPK) 42 straipsnyje, kuriame numatyta, jog valstybinis kaltinimas yra prokuroro veikla, kuria įrodinėjama, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo yra kaltas.

Kaltinimas bendrąja prasme – tai veikla, procesinė funkcija, kuri priešpastatoma gynybai. Tai yra proceso veiksmai, kuriais siekiama apkaltinti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, tinkamai kvalifikuoti jo veiką pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau BK) atitinkamus straipsnius, kad tokiam asmeniui būtų teisingai paskirta bausmė.

Vokietijos prof. Fincke sąvoką “kaltinimas” apibūdina kaip procesinį valinį aktą arba veiksmą, kuriuo įgaliotas valstybės pareigūnas įstatymo nustatyta tvarka vykdo asmens padariusio nusikalstamą veiką atžvilgiu. Ta valios išraiška pagal Fincke pagrįsta turi būti ikiteisminio tyrimo duomenimis ir teisme nustatytais įrodymais, kurie apibūdina materialiosios arba baudžiamosios teisės konkrečią sudėtį⁵.

Kaltinimas materialine prasme liečia nusikalstamos veikos sudėties požymius. Šia prasme pradinėse stadijose turi būti nustatomi objektyviosios pusės požymiai ir jei tai leidžia aplinkybės nusikalstamos veikos subjektas. Tai reiškia, kad iš pradinių duomenų turi būti matomi požymiai, kad objektyviai buvo atlikti veiksmai, kurie suformuluoti straipsnio dispozicijoje ir kurie apibūdina objektą ir objektyvinę veikos pusę.

Klaidinga yra nuomonė, kuomet kaltinimo funkcija apibrėžiama kaip apimanti ikiteisminę ir teisminę stadiją, nes procese ikiteisminio tyrimo pareigūnas neturi įgaliojimų nuspręsti dėl bylos baigties. Prokuroras ikiteisminio tyrimo stadijoje kaltinimo grynąja prasme nevykdo.

Valstybinio kaltinimo palaikymas teisme yra gana platus prokuroro darbo baras, į kurį įeina prokuroro pasirengimas bylų procesui pirmosios instancijos (apylinkių ir apygardų teismuose), apeliacinės ir kasacinės instancijos teismuose, susipažinimas su bylos dokumentais, dalyvavimas teismo posėdžiuose, kaltinimo palaikymas teisiamajame posėdyje pirmosios instancijos teisme, dalyvavimas teisiamajame posėdyje sprendžiant nuosprendžio vykdymo klausimus, dalyvavimas apeliacinės ir kasacinės instancijos teismo (apygardos teismo) posėdžiuose, susipažinimas su teismų teisiamojo posėdžio protokolais ir pastabų dėl jų pateikimas,

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5401.

⁵ G. Jasaičio Kaltinimo paskaitų VU studentams medžiaga. 2006.

priimtų teismo nuosprendžių ir nutarčių analizė, jų apskundimo klausimo sprendimas, apeliacinių ir kasacinių skundų rašymas, klausimų dėl prokurorų apeliacinių ir kasacinių skundų atšaukimo, apeliacinių skundų pakeitimo ir papildymo sprendimas, kasacinių skundų projektų parengimas⁶.

Lietuvos Respublikoje baudžiamosios bylos teisme nagrinėjamos, laikantis rungimosi principo. Šio principo įgyvendinimą užtikrina LR BPK 7 straipsnis, teigiantis, kad kaltinimo ir gynybos šalys bylų nagrinėjimo teisme metu turi lygias teises teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pateikti prašymus, ginčyti kitos šalies argumentus ir pareikšti savo nuomonę visais klausimais, kylančiais nagrinėjant bylą ir turinčiais reikšmės jos teisingam išsprendimui. Baudžiamąjo proceso įstatymas visiems šiems asmenims suteikia vienodas teises galimybes veikti teismo procesą⁷.

Prokuroras yra aktyvus bylos teisminio nagrinėjimo dalyvis, proceso iniciatorius. Valstybės kaltintojų rungimosi principo įgyvendinimas yra visuma prokuroro aktyvių procesinių veiksmų realizuojant įstatymo nustatytas teises, nagrinėjant baudžiamąsias bylas, siekiant apginti valstybės ir piliečių teises bei jų teisėtus interesus, savų argumentų, paneigiančių kitos šalies argumentus, pateikimas, siekiant nustatyti objektyvią tiesą byloje, teisingai kvalifikuoti nusikalstamus veiksmus ir siūlyti teismui paskirti teisiamajam teisingą ir pelnytą bausmę.

Kalbant apie valstybinio kaltinimo vykdymą, pažymėtina, jog valstybinį kaltinimą vykdo visų lygių prokuratūrų prokurorai, kurie vadovauja ir organizuoja konkretų ikiteisminį tyrimą. Jie surašo konkretų kaltinamąjį aktą ir su bylos medžiaga vyksta į pirmosios instancijos teismą palaikyti valstybinį kaltinimą toje baudžiamąjoje byloje, kurią kontroliavo ikiteisminio tyrimo metu. Kaltinimo funkcija yra vykdoma tiek pirmosios, tiek apeliacinės, tiek kasacinės instancijos teismuose.

Sekančioje darbo dalyje panagrinėsiu privataus kaltinimo ypatumus ir palyginsiu jį su valstybiniu kaltinimu.

⁶ Žalkauskas P. Prokurorų darbo teisme organizavimas.- Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Vilnius, 1997. Valstybinių kaltintojų seminaro medžiaga.

⁷ Žr. Poškuvienė V. Rungimosi principo įgyvendinimas valstybės kaltintojo veikloje. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Vilnius, 1998. Prokurorų pranešimai mokymo seminaruose.

2. PRIVATAUS KALTINIMO SAŲOKA IR YPATUMAI

Konstitucijos nuostata, jog prokuroras palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose, neužkerta kelio įstatymų leidėjui, atsižvelgiant į tai, kieno interesai yra pažeisti, į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, nukentėjusio asmens valią, kitas turinčias reikšmės aplinkybes ir kt., nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį tam tikrais įstatyme numatytais atvejais per bylos nagrinėjimą teisme valstybinis kaltinimas nėra palaikomas. BPK, be bendrojo baudžiamojo proceso modelio, yra nustatyti baudžiamojo proceso ypatumai (kai kurie jų prilygsta specifinėms baudžiamojo proceso rūšims), kai ikiteisminis tyrimas pradedamas tik pagal nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba prokuroro reikalavimą, kai nagrinėjamos bylos dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų, kai taikomos priverčiamosios medicinos priemonės, kai bylų procesas vyksta supaprastinta tvarka (bylų supaprastintas procesas), kai bylų procesas vyksta kaltinamajam nedalyvaujant ir kt. Viena iš specifinių baudžiamojo proceso rūšių, numatytų BPK, yra privataus kaltinimo bylų procesas.

Tačiau kiekvienas atvejis, kai yra nustatoma, kad valstybinis kaltinimas baudžiamosiose bylose nepalaikomas, turi būti konstituciškai pagrįstas, *inter alia* neturi sudaryti prielaidų nepagrįstai pasunkinti konstitucinių asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo ar apskritai jų paneigti. Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas gali nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį tam tikrose baudžiamosiose bylose kaltinimą palaiko ne prokurorai, o privatūs asmenys (jų atstovai); toks teisinis reguliavimas savaime nesudaro prielaidų pažeisti asmens teisės į teisminę gynybą. Tačiau negali būti tokių teisinių situacijų, kad prokurorui nekiltų pareiga baudžiamajoje byloje palaikyti valstybinį kaltinimą ir tuo atveju, kai privatus asmuo (ar jo atstovas), palaikydamas kaltinimą baudžiamajoje byloje, negali veiksmingai apginti savo (ar atstovaujamo asmens) teisių ir teisėtų interesų⁸.

Privataus kaltinimo institutas yra tradicinis baudžiamojo proceso institutas, turintis šimtametes tradicijas ir žinomas daugelyje Europos valstybių. Privataus kaltinimo bylų procesas,

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas nr. ix-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija). Byla Nr. 43/03–46/03.

kaip specifinis baudžiamasis procesas, yra būdingas daugelio Europos valstybių teisei. Nors reikia pažymėti, paskutiniaisiais metais kai kurios valstybės, pavyzdžiui, Olandija šio instituto atsisakė, kaip neveiksmingo⁹.

BPK įtvirtintas privatus kaltinimo bylų procesas nėra nei Lietuvos baudžiamojo proceso teisės novela, nei Lietuvos teisės sistemos novela apskritai. Privatus kaltinimo bylų procesas buvo numatytas ir anksčiau galiojusiame BPK (126 ir 261 straipsniai) bei tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymuose.

Pagal tarpukario Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymo 43 straipsnį privatinių asmenų skundus Taikos teisėjui paduoda arba patys nukentėjusieji, kuriems padaryta žalos ar nuostolių, arba tie, kuriems įstatymai duoda teisę prašyti už juos, arba jų įgaliotiniai. Pagal Rusijos Senato sprendimą (67/129) „žmona gali be atskiro įgaliojimo paduoti skundą už savo vyrą tik tuo atveju, kai jis pats negalėjo to padaryti.“¹⁰

Privatus kaltinimo bylų procesas – tai specifinis teisinis konfliktų sprendimo būdas, kai tam tikro konflikto juridizavimą (kriminalizavimą) ir asmens patraukimą baudžiamajon atsakomybėn lemia ne valstybės institucijų (pareigūnų), bet nukentėjusiojo valia kreiptis į kompetentingas valstybės institucijas, kad būtų pradėtas baudžiamasis procesas, ir kai iki pat asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, pripažinimo kaltu arba nekaltu konflikto šalys turi galimybę susitaikyti ir šitaip sudaryti teises prielaidas nutraukti pradėtą baudžiamąjį procesą. Privatus kaltinimo bylų procesas – tai toks procesas, kai dėl tam tikrų nusikalstamų veikų asmeni kaltina ne valstybės institucija (pareigūnas), o pats nukentėjusysis (ar jo atstovas). Tai anaiptol nereiškia, kad jeigu nukentėjusysis (ar jo atstovas) nekaltina asmens dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių baudžiamajon atsakomybėn paprastai traukiama privatus kaltinimo tvarka, šis asmuo apskritai negali būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn, tačiau toks procesas nėra privatus kaltinimo bylų procesas¹¹.

⁹ Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2005. P. 467.

¹⁰ Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais, sudarytas iš Rusijos Senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir aiškinimų, liečiančių Didž. Lietuvos ir Klaipėdos krašto baudžiamojo proceso teisę. Neof. leidinys. Redagavo Kavolis M.- Kaunas. Literatūros knygyno leidinys, 1933. P. 50.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo –

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas įtvirtina (BPK 417 str.) aiškų nusikalstamų veikų sąrašą, kurios nagrinėjamos privataus kaltinimo tvarka. Tai tokios nusikalstamos veikos kaip: nesunkaus sveikatos sutrikdymo dėl neatsargumo (BK 139 str. 1 dalis), fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo (BK 140 str. 1 dalis), žmogaus veiksmų laisvės suvaržymo (BK 148 str.), seksualinio priekabiavimo (BK 152 str.), šmeižimo (BK 154 str.), įžeidimo (BK 155 str.), neteisėto asmens būsto neliečiamumo pažeidimo (BK 165 str.), neteisėto informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimo ar panaudojimo (BK 168 str.), turto sunaikinimo ar sugadinimo (BK 187 str. 1 ir 3 dalys), turto sunaikinimo ar sugadinimo dėl neatsargumo (BK 188 str.), mirusiojo atminimo paniekinimo (BK 313 str.).

Esant šioms veikoms pats nukentėjęs turi spręsti, ar šiomis veikomis jo interesai paliesti taip aštriai, kad dėl to verta kreiptis į teismą ir pradėti privataus kaltinimo procesą. Jeigu nukentėjęs to daryti nenori, teisėsaugos institucijoms paprastai nėra reikalo ir pagrindo kištis į tą dalyką, juolab kad toks įsikišimas gali dar labiau apsunkinti padėtį, paaštrinti kaltininko ir nukentėjusiojo santykius.

Antra vertus, neretai neįmanoma įvertinti tam tikrus veiksmus kaip įžeidžiančius ar kitaip žeminančius žmogaus garbę ir orumą, jeigu tas asmuo, prieš kurį tokie veiksmai įvykdyti, pats nelaiko juos žeminančiais ir pan. Įvertinant tokio pobūdžio veikas subjektyvus elementas neretai vaidina lemiamą vaidmenį.

Pagrindiniai BPK įtvirtinto privataus kaltinimo bylų proceso instituto ypatumai, palyginti su kitais šiame BPK nustatytais bylų procesais, t. y. su bendruoju baudžiamojo proceso modeliu, kai yra atliekamas ikiteisminis tyrimas ir teismo procese valstybinį kaltinimą palaiko prokuroras, taip pat su įvairiomis specifinėmis baudžiamojo proceso rūšimis, yra šie:

1) baudžiamasis procesas dėl nusikalstamų veikų, numatytų atitinkamuose BK straipsniuose, išvardytuose BPK, pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas;

2) nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, pagal kurį pradedamas privataus kaltinimo bylų procesas, paduodamas teismui;

Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05

3) yra nustatyti konkretūs reikalavimai skundo (pareiškimo), pagal kurį pradedamas privatus kaltinimo bylų procesas, turiniui;

4) šiame bylų procese nėra atliekamas ikiteisminis tyrimas;

5) privatus kaltinimo bylų procese nukentėjusysis (jo teisėtas atstovas) teisme pats palaiko kaltinimą kaip privatus kaltintojas;

6) šiame bylų procese yra ypatingas etapas – taikinamasis posėdis: nukentėjusysis (jo teisėtas atstovas) ir asmuo, kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, iki teismo posėdžio vykstančiame taikinamajame teismo posėdyje gali susitaikyti, ir jiems susitaikius procesas dėl skundo nutraukiamas.

Tik išimtiniais atvejais, kai BPK 407 straipsnio 1 dalyje nurodytos veikos:

a) išeina už privataus intereso ribų ir įgauna visuomeninę reikšmę,

b) jomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų,

c) nėra žinomas veikos padarymu įtariamas asmuo, baudžiamąjį procesą dėl šių veikų turi teisę pradėti ir prokuroras, nesvarbu kokia yra nukentėjusiojo pozicija¹². Tokiais atvejais šios bylos pavirsta valstybinio kaltinimo objektu.

Dar vienas privataus kaltinimo ypatumas lyginant su valstybiniu kaltinimu – kaltinimą palaikantis subjektas. BPK 34 straipsnyje numatyta, jog privatus kaltintojas yra nukentėjusysis arba jo atstovas, palaikantys kaltinimą BPK numatytose privataus kaltinimo bylose.

Žodis „kaltintojas“ pabrėžia, kad skundą ar pareiškimą padavęs asmuo tokiam procese vykdo kaltinimo funkciją, kurią paprastai vykdyti procese privalo prokuroras. Privatus kaltinimo procesas yra vienintelė išimtis, kai nusikalstamos veikos padarymu kaltinti prokuroras neprivalo. Tačiau baudžiamajame procese kaltinimo funkcija yra privaloma - jeigu niekas nieko nekaltina, procesas iš viso negali vykti. Todėl tais atvejais, kai prokuroras atleidžiamas nuo pareigos kaltinti, šią funkciją turi perimti kitas proceso dalyvis. Žodis „privatus“ atiboja nukentėjusįjį ar jo atstovą nuo prokuroro, kuris kaltinimo funkciją vykdo valstybės vardu, todėl yra vadinamas valstybiniu kaltintoju. Privatus kaltintojas kaltina savo vardu - privačiai¹³.

Nukentėjusiuoju pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos. Nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo turi teisę paduoti

¹² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5401. 409 straipsnis.

¹³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I dalis. Vilnius, 2003. P. 71.

skundą, kuris, esant pagrindui, yra vada pradėti ikiteisminio tyrimo procesą. Dėl nusikalstamų veikų, išvardintų BPK 167 str. 1 dalyje, ikiteisminis tyrimas gali būti pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, nors šiais atvejais procesas vyksta bendra tvarka. Tuo tarpu BPK 407 str. išvardintais atvejais dėl nusikalstamų veikų procesas prasideda tik pagal nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo pareiškimą, o jo baigtis priklauso nuo nukentėjusiojo pozicijos ir valios, šios trys situacijos parodo nukentėjusiojo procesinių įgaliojimų plėtros dinamiką ir patvirtina tezę, kad nukentėjusysis tikrai yra aktyvus baudžiamojo proceso dalyvis.

Jeigu nukentėjusysis dėl nepilnametystės, fizinių ar psichinių trūkumų negali pasinaudoti visomis nukentėjusiojo teisėmis, paduoti pareiškimą teismui dėl padarytos nusikalstamos veikos, o po to palaikyti kaltinimą teisme gali jo teisėtas atstovas. Teisėtu nukentėjusiojo atstovu gali būti atstovas pagal įstatymą ir įgaliotasis atstovas. Pagal BPK 53 str. nukentėjusiojo atstovai pagal įstatymą gali būti nepilnamečio arba neveiksnaus nukentėjusiojo tėvai, tėviai, globėjai, rūpintojai arba įstaigos, kuri globoja ir rūpinasi nukentėjusiuoju, įgalioti asmenys. Teismo nutartimi gali būti atsisakyta leisti atstovui pagal įstatymą dalyvauti kaip nukentėjusiojo atstovui, jeigu tai prieštarautų nepilnamečio ar neveiksnaus asmens interesams.

Pagal BPK 55 str. nukentėjusiojo įgaliotoju atstovu gali būti advokatas arba advokato padėjėjas, o teisėjo leidimu - ir kitas aukštąjį teisinį išsilavinimą turintis asmuo. Kaip nukentėjusiojo atstovą advokatą ar jo padėjėją gali pakviesti nepilnamečio tėvai, kiti asmenys ar įstaigos. Jeigu tokio atstovo nėra, o teismo nuomone jis būtinas, teismas gali paskirti nukentėjusiojo atstovu advokatą vadovaudamasis įstatymais, reglamentuojančiais valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą.

Nukentėjusiojo atstovas kaip privatus kaltintojas dalyvauja teisme ir kaltinimą palaiko vienas arba su nukentėjusiuoju. Jeigu jie procese dalyvauja kartu, tokiais atvejais teismo procesiniuose dokumentuose nukentėjusiojo atstovas įvardijamas privačiu kaltintoju, o nukentėjusysis lieka tik nukentėjusiuoju. Kaip minėta, atstovas procese dalyvauja tada, jeigu pats nukentėjusysis negali apginti savo teisių ir teisėtų interesų. Todėl nebūtų logiška, jeigu teismo procese dalyvautų toks neišgalus antras privatus kaltintojas, galintis sukomplikuoti byloje kaltinimo poziciją. Jeigu toks nukentėjusysis turėtų galimybę bent epizodiškai pasireikšti teismo procese, tą jis galėtų padaryti remdamasis įstatyme numatytais nukentėjusiojo teisėmis.

Nors įstatymas leidžia teismo procese dalyvauti nukentėjusio jo atstovui vienam ar kartu su nukentėjusiuoju, teismas, atsižvelgęs į nukentėjusiojo amžių, jo socialinę ir psichologinę brandą, asmens neveiksnumo laipsnį, jo tėvų prašymus, bylos aplinkybių bei įrodymų specifiką, nusikalstama veika padarytos žalos pobūdį ir kt. turėtų nuspręsti, ar byloje dalyvaus vienas atstovas, ar kartu su nukentėjusiuoju ir ar vienas atstovas sugebės visiškai apginti atstovaujamo asmens teises ir teisėtus interesus. Tuo klausimu turėtų būti priimta nutartis¹⁴.

Atsižvelgiant į tai, kad privataus kaltinimo procesas prasideda nuo proceso pirmosios instancijos teisme (ikiteisminis tyrimas tokiam procese nėra daromas), privačiam kaltintojui suteiktos teisės iš esmės yra analogiškos toms, kuriomis teismo proceso metu naudojasi prokuroras.

BPK 34 straipsnio 2 dalyje pateikiamas apibendrintas privataus kaltintojo teisių sąrašas. Jame akcentuotos teisės, reikalingos kaltinimo funkcijai atlikti. Tai teisė siūlyti teismui nagrinėti medžiagą, kuria privatus kaltintojas siekia įrodyti, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, bei teisė pasakyti baigiamąją kalbą. Privataus kaltintojo baigiamosios kalbos turinys iš esmės turėtų sutapti su prokuroro sakomos įprastiniame procese kalbos turiniu. Privatus kaltintojas turėtų pasisakyti dėl įrodymų vertinimo, skirtinos kaltinamajam bausmės ir pan.

Privataus kaltinimo procesas yra vienintelė išimtis, kai nusikalstamos veikos padarymu kaltinti prokuroras neprivalo. Tačiau baudžiamajame procese kaltinimo funkcija yra privaloma – jeigu niekas nieko nekaltina, procesas iš viso negali vykti. Todėl tais atvejais, kai prokuroras atleidžiamas nuo pareigos kaltinti, šią funkciją turi perimti kitas proceso dalyvis. Žodis „privatus“ atriboja nukentėjusįjį ar jo atstovą nuo prokuroro, kuris kaltinimo funkciją vykdo valstybės vardu, todėl yra vadinamas valstybiniu kaltintoju. Privatus kaltintojas kaltina savo vardu¹⁵.

Manau, jog privataus kaltinimo instituto baudžiamojo proceso kodekse įtvirtinimas yra teigiamas baudžiamojo proceso požymis, nes nustatymas nukentėjusiajam teisės dalyvauti kaltinimo procese sąlygoja greitą pažeistų teisių atstatymą. Teisių atstatymas privataus kaltinimo metu pasireiškia valstybės taikomomis poveikio priemonėmis kaltam asmeniui ir civilinių ieškinių patenkinimas baudžiamosiose bylose. Privataus kaltinimo instituto paskirtis, mano nuomone, pirmiausia turėtų būti ne nubausti kaltus asmenis ir jiems taikyti baudžiamojo poveikio priemones,

¹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003. P. 459.

¹⁵ http://www.teisesklinika.lt/?s0=apie&s1=straipsniai&s2=privatus_kaltintojas prisijungimo laikas 2007-02-05.

o pirmiausia panaikinti susidariusį socialinį konfliktą. Būtent todėl įstatymų leidėjas šiose bylose įtvirtino susitaikymo institutą.

Be to, baudžiamojo poveikio priemonių kaltam asmeniui nustatymas žymiai padidina nukentėjusiojo asmens aktyvumą baudžiamajame procese¹⁶.

Taigi, kaip matome valstybinis ir privatus kaltinimas yra du skirtingi baudžiamojo proceso institutai, turintys daug bendrų bruožų, tačiau pasižymintys ir tik jiems būdingu savitumu ir požymiais. Sekančioje darbo dalyje plačiau panagrinėsiu privataus ir valstybinio kaltinimo santykių nagrinėjant baudžiamąsias bylas teismuose.

¹⁶ Н. В. Гальченя. Особенности производства по уголовным делам частного обвинения: Доклад на Международной студенческой научной конференции “Глобализация и право: Общеизвестные принципы и нормы национального законодательства”. Гомельский Государственный университет имени Ф. Скорины. Гомель, 2005.

3. PRIVATAUS IR VALSTYBINIO KALTINIMO SANTYKIS

3.1. Privataus ir valstybinio kaltinimo bylų nagrinėjimas teisme

Kalbant apie valstybinio ir privataus kaltinimo bylų nagrinėjimą teisme, pažymėtina, jog esminės bylų nagrinėjimo teisme nuostatos tiek valstybinio, tiek privataus kaltinimo tvarka atitinka, tačiau privatus kaltinimas turi tam tikrų ypatumų, kurios panagrinėsiu plačiau.

Privataus kaltinimo bylose skundą paduoda nukentėjusysis. Jeigu byla patenka į teismą nukentėjusiajam nesusitaikius su kaltinamuoju, nukentėjusysis teisme palaiko kaltinimą įgydamas privataus kaltintojo statusą. Jeigu nukentėjusysis dėl nepilnamelystės, fizinių ar psichinių trukumų negali pasinaudoti visomis nukentėjusiojo teisėmis, paduoti pareiškimą ir palaikyti kaltinimą gali jo teisėtas atstovas (tėvas, globėjas ir t.). Nukentėjusiojo atstovu gali būti ir advokatas. Tokiu atveju atstovas teisme įgyja privataus kaltintojo statusą ir kaltinimą teisme palaiko vienas arba kartu su nukentėjusiuoju¹⁷.

Nukentėjusiojo skundas yra reikšmingas procesinis dokumentas, nes juo:

- 1) išreiškiama asmens valia, kad kaltininkas atsakytų pagal baudžiamuosius įstatymus ir būtų nubaustas;
- 2) pradedamas privataus kaltinimo procesas;
- 3) nustatomos nagrinėjimo teisme ribos, nes teisėjas nutartimi perduoda bylą į teisiąją posėdį pagal kaltinimą, pareikštą nukentėjusiojo skunde.

Todėl nukentėjusiojo skundo būtinus elementus reglamentuoja įstatymas. Skunde (jis paduodamas raštu) nurodoma: teismo, kuriam teisinga byla, pavadinimas; nusikalstamos veikos, kuria kaltinamas asmuo, padarymo vieta, laikas, būdas, padariniai ir kitos esminės aplinkybės; nukentėjusiojo, nusikalstamos veikos padarymu kaltinamo asmens bei liudytojų vardai, pavardės ir gyvenamoji vieta. Skundas turi būti pasirašytas nukentėjusiojo.

Kaip jau minėta, privataus kaltinimo bylų proceso metu ikiteisminis tyrimas neatliekamas, išskyrus atvejus, numatytus Lietuvos Respublikos BPK 409 str. Šios kategorijos baudžiamosiose bylose kaltinimą teisme palaiko pats nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas. Todėl nukentėjusysis tampa aktyviu baudžiamojo proceso dalyviu, kuris turi teismui pateikti duomenis,

¹⁷ Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2005. P. 600.

patvirtinančius skunde išdėstytas aplinkybes. Jeigu nukentėjusysis nepateikia duomenų patvirtinančių skunde išdėstytų aplinkybių, toks skundas gražinamas jį padavusiam asmeniui.

Pavyzdžiui, 2005-11-03 Vilniaus miesto pirmame apylinkės teismas gavo A.P. skundą, kuriame nurodyta, kad A.P. prieš metus Z.D. ir O. D. priklausančiame sodo sklype Nr. 70 SB "Tulpė", esančiame Balsių sodų 10 g. 37, Kryžiuokų k., Vilniuje, ties sklypų Nr. 70 ir Nr. 71 riba, už savo pinigus įrengė 30 m. ilgio tvorą. 2005 m. gegužės mėn. pastebėjo, kad apie 20 m. tvoros yra nugriauta, dalis sunaikinta bei vietomis sugadinti, išversti ir išmėtyti tvoros įrenginiai. Pareiškėjas nurodė, kad šiuos veiksmus galėjo atlikti jo kaimynas V. T., nes jie jau seniai tarpusavyje konfliktuoja. V. T. anksčiau yra sunaikinęs jo statytą tvorą, tačiau jie susitaikė. Kadangi kaltininkas savo veiksmais padarė materialinę bei moralinę žalą, A.P. prašė ištirti V. T. nusikalstamą veiką ir spręsti klausimą dėl jo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn bei pripažinti jį, t. y. A. P., nukentėjusiuoju ir civiliniu ieškovu.

2005-11-11 Vilniaus miesto apylinkės teismas nutartimi A.P. skundą gražino, motyvuodamas tuo, kad nukentėjusiojo A.P. skundo turinys neatitinka baudžiamajo proceso įstatymo keliamų reikalavimų. Be to teismas konstatavo, kad A.P. nėra įsitikinęs V.T. kaltumu, o kai nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis asmuo nėra žinomas, dėl privataus kaltinimo nusikalstamų veikų atliekamas ikiteisminis tyrimas bendra tvarka¹⁸.

Taigi, kreipiantis privataus kaltinimo tvarka būtina turėti pakankamai daug duomenų apie nusikaltimą, o nesant galimybės juos gauti turi būti atliekamas ikiteisminis tyrimas.

Gavęs skundą, dar iki teismo posėdžio teisėjas privalo atlikti tam tikrus parengiamuosius veiksmus, kurie būdingi tik privataus kaltinimo byloms. Teisėjas, priimdamas nutartį nukentėjusiojo skundą perduoti nagrinėti teisiama jame posėdyje, turi teisę prašyti ikiteisminio tyrimo įstaigą per nustatytą laikotarpį ištirti bylos aplinkybes, kurių teismas negali nustatyti, o bylą tam tikram laikui atidėti.

Tačiau reikia pažymėti, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004-01-22 konsultacijoje¹⁹ B3-298 pažymėjo, jog iki skundo perdavimo nagrinėti teisiama jame posėdyje, teismas duomenų nerenka. Teisėjas, tik priimdamas nutartį nukentėjusiojo skundą perduoti nagrinėti teisiama jame posėdyje, turi teisę prašyti ikiteisminio tyrimo įstaigą per nustatytą

¹⁸ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 1A – 123/ 06.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 22 d. konsultacija B3-298 "Dėl BPK 414 straipsnio taikymo".

laikotarpį iširti bylos aplinkybes, kurių teismas negali nustatyti, o bylą tam tikram laikui atidėti (BPK 414 str. 2 d.)²⁰.

Kaip pavyzdį, galima pateikti bylą, kurioje 2006-05-23 A. Z. Marijampolės rajono apylinkės teismui pateikė privataus kaltinimo skundą pradėti baudžiamąjį procesą J.A., kurio kitų duomenų nežino, atžvilgiu dėl nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 154 straipsnio 2 dalyje ir 155 straipsnio 1 dalyje bei prašė pavesti prokuratūrai atlikti tam tikrus BPK numatytus procesinius veiksmus: surinkti ir teismui pateikti visą J.A. charakterizuojančią medžiagą t.y. asmens kodą, gyvenamąją vietą, duomenis apie jo teistumą, patraukimą administracinę atsakomybę, duomenis apie psichikos ir priklausomybės ligas; surinkti bei teismui pateikti nukentėjusį A. Z. charakterizuojančią medžiagą, nustatyti tikslą J.A. inkriminuojamos nusikalstamos veikos padarymo vietą ir laiką; būsimu civilinio ieškinio užtikrinimui surasti J.A. turtą bei laikinai apriboti nuosavybės teises į jį; „Suvalkiečio“ redakcijoje padaryti laikraščio „Suvalkietis“ 2006-01-21 Nr. 8 originalaus egzemplioriaus poėmį.

Marijampolės rajono apylinkės teismas 2006-05-31 priėmė nutartį A. Z. skundo nepriimti ir grąžinti jį padavusiam asmeniui. Nutartyje pažymėta, kad skundą padavęs asmuo neįvykdė BPK 412 str. nurodytų skundui keliamų reikalavimų, o be to, kai įtariamas asmuo nėra žinomas, ikiteisminis tyrimas dėl veikų, numatytų BPK 407 str. atliekamas bendra tvarka²¹.

Reikia pažymėti, kad BPK 412 straipsnio 3 dalis aiškinama ne vien pažodžiui, bet ir atsižvelgiant į privataus kaltinimo instituto, kaip specifinio baudžiamojo proceso instituto, paskirtį ir prasmę, taip pat į baudžiamojo proceso principus ir tikslus, nereiškia, kad jeigu privataus kaltinimo tvarka paduotas skundas turi tik nedidelių, neesminių, formalių nukrypimų nuo nustatytų reikalavimų, teismas apskritai neturi įgaliojimų tokio skundo priimti.²²

Apylinkės teismo teisėjo nutartis atsisakyti priimti Baudžiamojo proceso kodekso 412 straipsnio 2 dalies reikalavimų neatitinkantį nukentėjusiojo skundą privataus kaltinimo byloje skundžiama apygardos teismui ir nagrinėjama BPK X dalyje nustatyta tvarka²³.

²⁰ Kauno apygardos teismo 2006 m. rugpjūčio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-493-508/05.

²¹ Marijampolės rajono apylinkės teismo 2006 m. liepos 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-32-28/06.

²² Vilniaus apygardos teismo 2006 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1013/06.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 27 d. konsultacija B3-368 “Dėl BPK 412 straipsnio 3 dalies, X dalies (439-442 straipsnių) taikymo”.

Kyla klausimas „kuriuo privataus kaltinimo skundo nagrinėjimo momentu skundą padavęs asmuo tampa nukentėjusiuoju, turinčiu BPK 28 straipsnio 2 dalyje numatytas teises ir BPK 55 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą teisę į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą?

Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 28 straipsnio 1 dalį asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi ir nuo sprendimo priėmimo turi šio straipsnio 2 dalyje numatytas teises. Privataus kaltinimo byloje tokia nutartis gali būti priimta nukentėjusiojo skundą perduodant nagrinėti teisiama jame posėdyje. Nuo to momento nukentėjusysis turi teisę gauti šio BPK 55 straipsnio 4 dalyje numatytą valstybinę teisinę pagalbą²⁴.

Priėmus skundą teisme, kaltinamajam ne vėliau kaip prieš 3 dienas iki teismo posėdžio pradžios turi būti įteiktas nukentėjusiojo skundas, jeigu jis dėl kokių nors priežasčių šio dokumento negavo anksčiau (t. y. iki taikinamojo posėdžio).

Dėl nukentėjusiojo skundo perdavimo nagrinėti teisiama jame posėdyje nusprendžiama per 20 nuo skundo gavimo dienas, o byla teisiama jame posėdyje pradama nagrinėti ne vėliau kaip per 14 dienų nuo teisėjo nutarties skundą perduoti nagrinėti teisiama jame posėdyje priėmimo.

Privataus kaltinimo byloje proceso etapas nuo nukentėjusiojo skundo perdavimo nagrinėti teisiama jame posėdyje iki teismo posėdžio nustatomas pagal visoms byloms galiojančias taisykles, kurios reglamentuoja bylų parengimą nagrinėti teisme. Kartu su tuo BPK 414 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tame etape privataus kaltinimo byloms taikomos šiame straipsnyje numatytos išimtys. Palyginus BPK XVIII skyriaus normas su BPK 414 str., akivaizdu, kad privataus kaltinimo bylų procesui reikšmingesnės yra išimtys negu bendros taisyklės. Vienos tokių išimčių yra teismo teisės teisiama jame posėdyje.

Teismo priedermė nustatyti objektyvią tiesą ir teisingai išspręsti bylą suponuoja tai, kad jeigu teismas mano, jog neatlikus ikiteisminio tyrimo ar tam tikrų proceso veiksmų, kurių neįmanoma atlikti teisme, jis negalės teisingai išnagrinėti baudžiamosios bylos ir priimti teisingo sprendimo (pavyzdžiui, dėl to, kad teismo turima informacija yra nepakankama, prieštaringa ir pan.), teismas turi turėti įgaliojimus nuspręsti, kad toje byloje turi būti atliktas ikiteisminis tyrimas ar atskiri proceso veiksmai ir turi būti duoti tam tikri pavedimai atitinkamiems subjektams; tokie

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 14 d. konsultacija B3-362 “Dėl BPK 28 straipsnio 1 dalies, 413 straipsnio 5 dalies taikymo”.

teismo pavedimai yra privalomi visiems asmenims (pareigūnams, institucijoms), kuriems jie adresuoti²⁵.

Tokia teismo teisė įtvirtinta BPK 414 straipsnio 2. dalyje, kurioje numatyta, jog teisėjas, priimdamas nutartį nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą perduoti nagrinėti teisiama jame posėdyje, turi teisę prašyti ikiteisminio tyrimo įstaigą per nustatytą laikotarpį iširti bylos aplinkybes, kurių teismas negali nustatyti, o bylą tam laikui atidėti.

Teismo sprendimas pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą ir teismo sprendimas pavesti atlikti atskirus proceso veiksmus sukelia skirtingus teisinius padarinius.

Tuo atveju, kai teismas nusprendžia pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą, baudžiamoji byla pagal Konstituciją turi būti perduota atitinkamam prokurorui – Konstitucijos 118 straipsnyje nurodytam pareigūnui, išskyrus kurį pagal Konstituciją niekas kitas negali organizuoti ikiteisminio tyrimo ir jam vadovauti. Prokuroras, teismo pavedimu organizuodamas ir (arba) kontroliuodamas ikiteisminį tyrimą, privalo užtikrinti, kad teismo pavedimas būtų įvykdytas tinkamai ir laiku, jis veikia kaip *amicus curiae*. Kai teismas priima sprendimą pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą, baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme nutrūksta, kol bus baigtas ikiteisminis tyrimas ir, jeigu taip bus nuspręsta, kaltinamasis aktas su bylos medžiaga bus perduoti teismui.

Aiškinant, kaip turi būti duodami pavedimai tuo atveju, kai teismas nusprendžia pavesti atlikti atskirus proceso veiksmus (kurių teisme atlikti neįmanoma), pažymėtina, kad tokiu atveju pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją; jis *inter alia* gali nustatyti tvarką, pagal kurią pavedimai atlikti atskirus proceso veiksmus yra duodami, taip pat atitinkamas institucijas (pareigūnus), kurioms tokie teismo pavedimai duodami. Teismas gali pavesti atlikti atskirus proceso veiksmus ir ikiteisminio tyrimo įstaigoms (pareigūnams); tai negali būti interpretuojama kaip teismo vadovavimas ikiteisminiam tyrimui. Įstatymu gali būti nustatytas ir toks teisinis reguliavimas, kad teismas turėtų įgaliojimus įpareigoti prokurorus kontroliuoti, kaip yra vykdomi tokie teismo pavedimai. Tuo atveju, kai teismas nusprendžia pavesti tam tikriems pareigūnams ar

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas nr. ix-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija). Byla Nr. 43/03–46/03.

institucijoms atlikti atskirus proceso veiksmus, o ne visą ikiteisminį tyrimą, baudžiamoji byla lieka teisme²⁶.

Iš gauto skundo teisėjui dar gali būti neaišku, ar teks pasitelkti į pagalbą ikiteisminio tyrimo įstaigas. Tikras vaizdas apie įrodomosios medžiagos spragas gali susidaryti po to, kai bus apklausti nukentėjusysis, kaltinamasis, liudytojai, ištirti dokumentai ir daiktiniai įrodymai. Antra vertus, pavesti ikiteisminio tyrimo įstaigoms ištirti bylos aplinkybes iki teisiamojo posėdžio yra problemiška, nes toks pavedimas būtų apribotas bylos nagrinėjimo terminu, nustatytu BPK 414 str. 4 dalyje²⁷.

Teismas paveda ikiteisminio tyrimo įstaigoms ištirti tokias aplinkybes, kurių teismas negali nustatyti (pavyzdžiui, surasti dokumentus ar daiktus, dėl kurių reikia padaryti kratą ar poėmį, nustatyti liudytojus, kurie nei proceso šalims, nei teismui dar nėra žinomi, atlikti eksperimentą ir pan.). Tokio pobūdžio prašymą ikiteisminio tyrimo įstaigai teismas įformina nutartimi, kurioje taip pat suformuluoja sprendimą atidėti bylos nagrinėjimą tam tikram laikotarpiui, per kurį ikiteisminio tyrimo įstaiga turi galimybę ištirti bylos aplinkybes.

Jeigu ikiteisminio tyrimo įstaiga pagal teismo prašymą ištiria bylos aplinkybes, tai nereiškia, kad privataus kaltinimo byla tapo valstybinio kaltinimo dalyku. Proceso pobūdis nesikeičia. Esmė yra tai, kad privatus kaltintojas neturi teisinių įgaliojimų atlikti tokius veiksmus kaip valstybinis kaltintojas. Todėl teismui, siekiančiam išsamiau ištirti bylą, tenka prašyti ikiteisminio tyrimo įstaigų pagalbos.

Įstatymas suteikia privačiam kaltintojui tokias teises, kad jis galėtų kryptingai realizuoti kaltinimo funkciją. Jis aktyviai dalyvaudamas nagrinėjant bylą teisme palaiko kaltinimą, pateikia įrodymus, dalyvauja juos tiriant, sakydamas baigiamąją kalbą pateikia pasiūlymus dėl ištirtų įrodymų vertinimo, baudžiamųjų įstatymų taikymo, bausmės rūšies ir dydžio, nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo.

Teisiamajame posėdyje įrodymų tyrimas pradedamas nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo paskelbimu. Šiuos dokumentus perskaito privatus kaltintojas. Skirtingai nuo

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas nr. ix-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija). Byla Nr. 43/03–46/03.

²⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003. P. 471.

valstybinio kaltintojo, kuris kaltinamojo akto turinį gali išdėstyti sutrumpintai, privačiam kaltintojui tokia galimybė nesuteikta. Praktiškai nukentėjusiojo skundas negali būti didelis, todėl trumpinti nėra pagrindo²⁸.

Jeigu toje pačioje privataus kaltinimo byloje dalyvauja keli nukentėjusieji, tai reiškia, kad teisiama jame posėdyje dalyvauja keli privatūs kaltintojai. Visi jie, siekdami įgyvendinti byloje savo individualius teisėtus interesus, gali pasinaudoti BPK 34 str. suteiktomis teisėmis.

Įrodymų tyrimo pradžioje visi privatūs kaltintojai savo skundus perskaito atskirai. Pirmas perskaito skundą tas privatus kaltintojas, kuris pirmas padavė jį teismui dėl kaltinamojo veikos, po to atitinkama eile skundus perskaito kiti privatūs kaltintojai. Teisiamojo posėdžio pirmininkas privalo dėl kiekvieno perskaityto skundo paklausti kaltinamąjį, ar šis supranta kaltinimą ir ar jis prisipažįsta kaltas. Remiantis tokiu kriterijumi sudaryta eilės tvarka, privatūs kaltintojai užduoda klausimus apklausiamiems asmenims, pateikia įrodymus, pasako baigiamąsias kalbas²⁹.

Jeigu byloje yra keli nukentėjusieji (privatūs kaltintojai), jie apklausiami tokia eilės tvarka, kurią nustato teisiamojo posėdžio pirmininkas, atsižvelgdamas į bylos nagrinėjimo metodikos ir taktikos reikalavimus.

Kalbant apie privataus ir valstybinio kaltinimo proceso skirtumus, pažymėtinas priešpriešinio skundo privataus kaltinimo byloje nagrinėjimas.

BPK 410 straipsnyje numatyta, jog kaltinamasis privataus kaltinimo byloje iki įrodymų tyrimo teisme pradžios turi teisę paduoti skundą prieš nukentėjusįjį, kaltindamas jį nusikalstamos veikos, nagrinėjamos privataus kaltinimo tvarka, padarymu, jeigu ši veika yra susijusi su jam pareikštu kaltinimu. Jeigu tokie asmenys nesusitaiko, kaltinimai nagrinėjami vienoje byloje.

Galimybė pareikšti priešpriešinį skundą privataus kaltinimo bylose numatyta dėl šių veikų specifikos. Privataus kaltinimo veikos (šmeižimas, įžeidimas ir kt.) neretai įvyksta tarp bendradarbių, kaimynų, giminių dėl buitinės nesantaikos, asmeninių nesutarimų ir kitų panašių konfliktų (šios bylos dar vadinamos „virtuvių“ bylomis). Todėl kai kada dėl nusikalstamų veikų, kylančių dėl asmeninių konfliktų, kaltos būna abi pusės, nes vieno asmens nusikalstamus veiksmus išprovokuoja kito asmens neteisėtas elgesys. Taip atsiranda abipusės pretenzijos ir kaltinimai. Dėl to į teismą patenka dviejų asmenų skundai, kuriuose jie kaltina vienas kitą arba vienoda

²⁸ Ten pat.

²⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003. P. 471.

nusikalstama veika, pavyzdžiui šmeižimu, arba skirtingomis veikomis, pavyzdžiui, vienas kaltina įžeidimu, kitas - turto sunaikinimu ar sugadinimu. Tokie kaltinimai vadinami priešpriešiniais kaltinimais³⁰.

Privataus kaltinimo byloje kaltinamasis bet kuriuo proceso metu, tačiau ne vėliau kaip iki įrodymų tyrimo teisme pradžios, turi teisę paduoti prieš nukentėjusįjį skundą su priešpriešiniu kaltinimu. BPK 410 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kaltinamojo skundas prieš nukentėjusįjį yra priešpriešinis, esant dviem sąlygoms:

a) šis skundas turi būti pareikštas dėl nusikalstamos veikos, nagrinėjamos privataus kaltinimo tvarka;

b) jeigu ši veika yra susijusi su jau pareikštu kaltinamajam kaltinimu.

Priešpriešinio skundo turiniui keliami tokie pat reikalavimai kaip ir nukentėjusiojo skundai.

Jeigu nukentėjusysis nesusitaikė su kaltinamuoju BPK 413 straipsnio numatyta tvarka, o teisme jau yra kaltinamojo priešpriešinis skundas, teisėjas nutartyje perduoti bylą nagrinėti teisiamejame posėdyje išdėsto abu kaltinimus, nuroydamas, kad jie bus nagrinėjami vienoje byloje.

Tais atvejais, kai kaltinamasis priešpriešinį skundą paduoda teismui po nutarties perduoti bylą nagrinėti teisiamejame posėdyje priėmimo, kai byla jau nagrinėjama teisiamejame posėdžio parengiamajame dalyje, teisėjas paskelbia, kad gautas kaltinamojo priešpriešinis skundas ir, jeigu yra pagrindas, priima nutartį nagrinėti šį skundą kartu su nukentėjusiojo skundu vienoje byloje³¹.

Kai teisme nagrinėjamos baudžiamosios bylos su priešpriešiniais kaltinimais, proceso šalys vienu metu įgyja dvejopą procesinį statusą: nukentėjusysis tuo pačiu metu yra ir kaltinamasis, o kaltinamasis - nukentėjusiuoju, kitaip tariant, kaltintojas yra tuo pačiu ir kaltinamasis.

Kad teismo procese tarp šalių nekiltų nereikalingų diskusijų dėl pirmenybės dalyvauti proceso veiksmuose, šis klausimas, neperkeliamas ant teisėjo pečių, paprastai ir racionaliai išsprendžiamas pačiame įstatyme. BPK 410 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad tokiose bylose pirmas užduoda klausimus, duoda parodymus, pasako baigiamąją kalbą kaltinamasis, kuris pirmas padavė skundą. Jam pirmam suteikiamas ir paskutinis žodis.

³⁰ Ten pat. P. 462.

³¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003. P. 462.

Mano nuomone, priešpriešinių skundų narinėjimas vienoje byloje padeda lengviau nustatyti nusikalstamos veikos aplinkybes, atskirus veiksmus atlikusius asmenis ir kitas objektyvias aplinkybes, kurios padeda nustatyti tiesą byloje.

Kalbant apie privataus ir valstybinio kaltinimo skirtumą, pažymėtina, jog šiuo metu galiojančiame BPK numatyta naujovė, kurios nebuvo iki šio kodekso priėmimo galiojusiame BPK – galimybė prisijungti prie privataus kaltinimo. Ši nuostata yra dabartinio BPK optimalumo pavyzdys. Nuo nusikalstamos veikos nukentėję žmonės, sužinoję, kad prieš tą patį kaltininką vyksta teismo procesas, gali prisidėti prie jau nagrinėjamo kaltinimo. Tuo sutaupomas ne tik nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų, bet ir teismo laikas ir pastangos, nes nebereikia procedūrinių formalumų, kurie būtų neišvengiami, jei dėl kiekvieno nukentėjusiojo skundo teisme būtų pradėtas atskiras procesas.

Prisijungimas prie privataus kaltinimo leidžiamas esant šioms sąlygoms:

a) jeigu siekiantis prisijungti asmuo nukentėjo nuo kaltinamojo veikos, numatytos BPK 407 straipsnyje;

b) jeigu tokia veika yra susijusi su jau pareikštu privačiu kaltinimu.

Kyla klausimas ką daryti tuomet, kai kaltinimą pareiškęs asmuo susitaiko su kaltinamuoju, o prisidėjęs prie privataus kaltinimo asmuo nesutinka taikytis. Šiuo atveju, mano nuomone, bylos dalyje, kurioje vienas privatus kaltintojas susitaiko su kaltinamuoju reikėtų procesą nutraukti, o kitoje dalyje – kur kaltinamas ir kaltintojas nesusitaiko byla nagrinėjama toliau.

Kalbant apie privataus ir valstybinio kaltinimo santykį, būtų tikslinga panagrinėti susitaikymo institutą.

BPK 407 str. numatytos veikos neretai padaromos dėl nenormalių asmeninių santykių arba sunkių gyvenimo sąlygų ar nereguliuotų turtinių santykių tarp kaimynų, bendradarbių, giminių. Susikaupusi neapykanta tarp žmonių baigiasi šmeižimu, įžeidinėjimu, turto sunaikinimu. Įstatymų leidėjas, įvertindamas privataus kaltinimo veikų padarymo priežastis bei motyvus ir laikydamas, kad baudžiamosios teisės priemonių taikymas ir kaltininkų nubaudimas ateityje gali sukelti dar didesnius konfliktus tarp procese dalyvaujančių žmonių, numatė gana žmogišką, taikų ir civilizuotą privataus kaltinimo veika atsiradusio konflikto išsprendimo būdą - taikinamąjį posėdį.

BPK 413 straipsnyje numatyta, kad kai teisme privataus kaltinimo tvarka gautas nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, nukentėjusysis ir (ar) jo teisėtas atstovas, ir nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo šaukiami pas teisėją sutaikinti. Nusikalstamos veikos padarymu kaltinamam asmeniui kartu su šaukimu išsiunčiamas ir skundo nuorašas.

Taikinamasis posėdis yra privalomas preliminarus privataus kaltinimo bylų proceso etapas. Įstatyme taikinimo funkcija pavedama teisėjui, kuris pagal savo profesiją yra patyręs žmonių psichologijos žinovas, nes kasdieniniame savo darbe susidurdamas su teisės pažeidimais, tarp jų ir su nusikalstamomis veikomis, blogosiomis ir gerosiomis žmonių gyvenimo pusėmis ir priimdamas sprendimus sudėtingiausiose teisinėse situacijose, tampa tarsi žmonių santykių reguliuotoju. Todėl teisėjo patirtis taikinamajame posėdyje neretai gali suvaidinti lemiamą vaidmenį³².

Taikinamasis posėdis prasideda teisėjo pranešimu apie nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo turinį. Teisėjo kalba turi būti aktyvi bei kryptinga - jis turi pateikti argumentus ir siekti, kad šalys susitaikytų. Po teisėjo pranešimo pasisako nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas ir nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo. Nors komentuojamame straipsnyje nenumatyta, tačiau po pagrindinių kalbų šalys dar turi teisę papildomai pasisakyti svarstomu klausimu, jeigu vienam asmeniui reikia papildyti ar patikslinti savo poziciją, atsižvelgiant į kito asmens pasisakymą. Trumpa diskusija gali būti naudinga siekiant susitaikymo.

Susitaikymo procese nemažą vaidmenį vaidina žalos atlyginimo klausimas. Derybos dėl susitaikymo tarp šalių prasideda dar iki taikinamojo posėdžio. Tokiose derybose daug reikšmės turi materialiniai motyvai. Jeigu iki taikinamojo posėdžio kaltininkas atlygino nukentėjusiajam padarytą žalą ir nukentėjusysis dėl to pretenzijų neturi, laikoma, kad žalos atlyginimas yra vienas iš susitaikymo motyvų, todėl teisėjas iš šalių formalaus patvirtinimo tuo klausimu nereikalauja. Tačiau jeigu kaltininkas žalos neatlygino, nes iki susitaikymo neturėjo tam reikalingų lėšų, komentuojamo straipsnio 3 dalyje numatytas sutarties dėl žalos atlyginimo sudarymas. Tokią sutartį susitaikydami gali sudaryti nukentėjusysis ir (ar) jo teisėtas atstovas, ir nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo. Sutartyje šis asmuo įsipareigoja iki tam tikros datos visiškai arba dalimis atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą, įvertinamą pinigais. Ši sutartis yra kartu ir procesinis taikinamojo posėdžio dokumentas. Ji surašoma trim egzemplioriais: vienas pridedamas prie

³² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003. P. 468.

taikinamojo posėdžio protokolo, antras lieka pas nukentėjusį ir jo atstovą, trečias - pas asmenį, kaltintą nusikalstamos veikos padarymu.

Nukentėjusiojo ir (ar) jo teisėto atstovo neatvykimą į taikinamąjį posėdį be svarbios priežasties įstatymas traktuoja kaip atsisakymą nuo kaltinimo. Tokiu atveju procesas dėl skundo nutraukiamas teismo nutartimi. Jeigu nukentėjusysis ir (ar) jo teisėtas atstovas, ir nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo taikomajame posėdyje nesusitaiko arba pastarasis asmuo neatvyko į šį posėdį be svarbios priežasties, teisėjas priima nutartį nukentėjusiojo skundą perduoti nagrinėti teisiamejame posėdyje.

Kalbant apie privataus ir valstybinio kaltinimo tvarką, pažymėtina, jog skiriasi ir šių procesų metu taikomas susitaikymo institutas.

BK tiesiogiai nors ir nenumato tokio draudimo ir neįtvirtina, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius remiantis BK 38 straipsnio nuostatomis neturėtų būti taikomas privataus kaltinimo byloms. Privataus kaltinimo bylų iškėlimui numatyta speciali proceso pradėjimo tvarka – jos keliamos tik esant nukentėjusiojo skundai ar jo teisėto atstovo pareiškimui. Kartu šiai bylų kategorijai nustatyta ir speciali jų iškėlimo, nagrinėjimo ir proceso užbaigimo tvarka. Tokioms byloms nėra taikoma įprasta baudžiamųjų bylų proceso tvarka, taigi asmeniui netaikytinos ir BPK nuostatos, reglamentuojančios bylų nutraukimą remiantis BK 38 straipsnio nuostatomis.

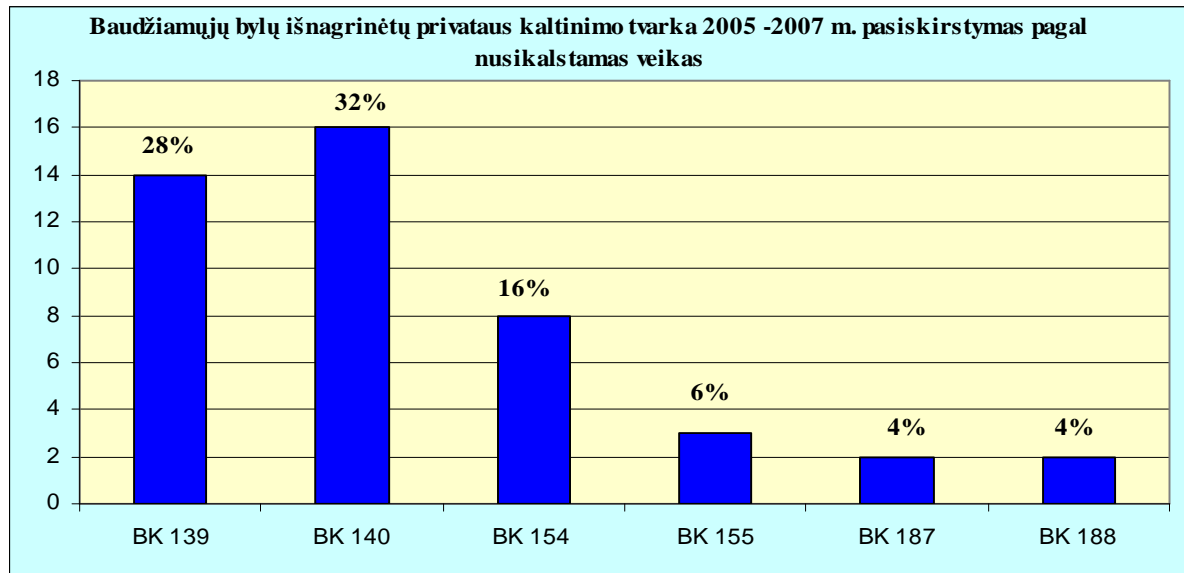
Vadovaujantis principu, jog specialioji norma turi viršenybę prieš bendrąją normą – šiuo atveju specialioji norma yra BPK 416 straipsnio 2 dalis – turi būti taikomos tokioje situacijoje BPK normos, reglamentuojančios privataus kaltinimo bylų nutraukimą, o ne normos reglamentuojančios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesine realizavimo tvarka.

3.2. Įrodinėjimo ypatumai nagrinėjant privataus ir valstybinio kaltinimo bylas

Kalbant apie pačių įrodymų pateikimą privataus kaltinimo bylose, pažymėtina, kad jie priklauso nuo nusikalstamos veikos kuria kaltinami kaltinamieji.

Siekiant išsiaiškinti kiek tam tikrų nusikalstamų veikų išnagrinėjama privataus ir valstybinio kaltinimo tvarka, ir kiek jų iš privataus kaltinimo perkvalifikuojama į valstybinį

kaltinimą, atlikau tyrimą, kurio metu išanalizavau 50 Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apygardos baudžiamųjų bylų išnagrinėtų privataus kaltinimo tvarka. Atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad dažniausia privataus kaltinimo tvarka kreipiamasis dėl nusikalstamų veikų numatytų BK 139, 140, 154 bei 155 straipsniuose. Tyrimo rezultatai pateikti paveikslėlyje Nr. 1.

Pav. Nr. 1. Baudžiamųjų bylų išnagrinėtų Kauno, Klaipėdos ir Vilniaus apygardų teismuose privataus kaltinimo tvarka 2005 – 2007 metais pasiskirstymas pagal nusikalstamas veikas numatytas BPK 407 straipsnyje.

Kaip matome iš paveikslėlio daugiausia baudžiamųjų bylų, net 60 proc. nagrinėjama dėl nusikalstamų veikų numatytų BK 139 ir 140 straipsnyje, t.y. nesunkaus sveikatos sutrikdymo dėl neatsargumo arba fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo.

Įrodinėjant šių nusikalstamų veikų padarymą dažniausia teismui privatus kaltintojas pateikia medicinos specialistų išvadas dėl nukentėjusiajam padarytų sveikatos sutrikdymo, o taip pat remiasi liudytojų parodymais. Remiantis atliktų baudžiamųjų bylų analize, galima teigti, kad teismams dažniausia pakanka šių įrodymų asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Kita, taip pat dažna privataus kaltinimo bylų grupė – bylos dėl šmeižto ir įžeidimo. Šiose bylose remiantis atliktos analizės rezultatais, dažniausia nusikalstama veika įrodinėjama pateikiant šmeižiančių straipsnių tekstus, dokumentus paneigiančius, šiuose straipsniuose ir kita forma pateiktą informaciją, o taip pat įrodinėjama remiantis liudytojų parodymais.

Taigi, mano nuomone, įstatymų leidėjas dėl šių nusikalstamų veikų įtvirtinęs privataus kaltinimo institutą, nustatė efektyvų asmens pažeistų interesų gynimo būdą. Nors privataus kaltinimo metu ikiteisminis tyrimas neatliekamas dėl aukščiau aptartų nusikalstamų veikų

įrodinėjimo dažniausia praktikoje problemų neiškyla, nes ir ikiteisminio tyrimo metu paprastai renkami tie patys įrodymai.

Kiek kitokia situacija su nusikalstamomis veikomis numatytais BK 187 ir 188 straipsniuose. Išanalizavus bylas, kurios iškeltos pagal šiuos straipsnius, pažymėtina, kad net 68 procentuose iš jų asmenys negalėjo nurodyti, kas padarė minėtas nusikalstamas veikas, kada ir kitų bylai reikšmingų aplinkybių svarbių bylos tyrimui. Šiose bylose skundai buvo grąžinami jiems padavusiems asmenims arba teisėjas pavedė ikiteisminio tyrimo įstaigoms iširti tokias aplinkybes, kurių teismas negali nustatyti (pavyzdžiui, surasti dokumentus ar daiktus, dėl kurių reikia padaryti kratą ar poėmį, nustatyti liudytojus, kurie nei proceso šalims, nei teismui dar nėra žinomi, atlikti eksperimentą ir pan.).

Manau, jog šie statistiniai duomenys parodo, jog netikslingas yra šių nusikalstamų veikų nagrinėjimas privataus kaltinimo tvarka, nes didžiojoje jų dalyje atliekami ikiteisminio tyrimo veiksmai arba ir pats ikiteisminis tyrimas.

Mano nuomone, abejotinas ir BK 148 straipsnio priskyrimas privataus kaltinimo nusikalstamoms veikoms. Reikėtų paminėti, kad žmogaus veiksmų laisvės suvaržymo atveju dažniausia siekiant paveikti žmogų atlikti tam tikrus veiksmus naudojama kompromituojanti informacija, kuri tam žmogui yra labai svarbi, tačiau kitiems asmenims ji jokios svarbios reikšmės neturi. Šios nusikalstamos veikos aukomis dažniausia tampa nepilnamečiai arba jauni žmonės, nes ypatingai jautriai reaguoja į aplinkinių nuomonę, ypač skirtingos lyties³³. Todėl naudojant psichinę prievartą prieš šiuos asmenis paprastai grasinama paskleisti žinias apie neigiamus įpročius, asmeninius santykius, seksualinę orientaciją ir t.t. Tokie asmenys labai retai patys kreipiasi į teismą privataus kaltinimo tvarka, o dar sunkiau neatlikus ikiteisminio tyrimo tokią nusikalstamą veiką įrodyti, nes ji paprastai padaroma grasinant nukentėjusiajam esant vienam, be liudytojų. Todėl, manau, yra svarstytinas šios nusikalstamos veikos išjungimas iš BPK 407 straipsnio veikų sąrašo.

Yra daug atvejų, kai prokuroras, vykdamas ikiteisminio tyrimo kontrolę, nutraukia ikiteisminį tyrimą dėl smurto prieš vaikus ir siūlo kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Pastebėta, kad dažnai, kai dėl smurto šeimoje prieš nepilnametį, vienas iš tėvų nepaduoda pareiškimo privataus kaltinimo tvarka, bijodamas iššaukti situoktinio (sugyventinio) smurtą prieš

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-76/2001.

save. Tokiais atvejais smurtautojas prieš vaiką ne tik lieka nenubaustas, bet ir toliau smurtauja šeimos narių, taip pat ir vaikų, atžvilgiu³⁴. Manau jog, šiuo klausimu reikėtų pradėti diskusijas dėl LR BPK 407 straipsnio pakeitimo, kad nusikalstamos veikos prieš nepilnamečius nebūtų įtrauktos į veikų, dėl kurių procesas pradedamas privataus kaltinimo tvarka, sąrašą. Tokias veikas siūloma priskirti prie veikų, turinčių visuomeninį interesą.

3.3. Nuosprendžių ir nutarčių apskundimo ypatumai privataus ir valstybinio kaltinimo byloje

Nagrinėjant privataus ir valstybinio kaltinimo santykį, manau būtina aptarti, pirmosios ir apeliacinės instancijos nuosprendžių ir nutarčių apskundimo tvarką. Kaip jau minėta, pirmosios instancijos nuosprendžiai gali būti skundžiami apeliacine tvarka. Ši tvarka tiek privataus, tiek ir valstybinio kaltinimo byloje vienoda.

Specifika pasižymi nuosprendžių ir nutarčių apskundimas kasacine tvarka. BPK 367 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad kasacine tvarka neskundžiami ir nenagrinėjami nagrinėjant bylą privataus kaltinimo tvarka priimti nuosprendžiai ar nutartys. Šiuo atveju Lietuvos Aukščiausiajam teismui pateikti kasaciniai skundai paliekami nenagrinėti, o procesas nutraukiamas.

Pavyzdžiui, V. O. buvo kaltinamas tuo, kad 2004 m. balandžio 7 d. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai surašytame rašte pateikė apie G. A., dirbantį „duomenys neskelbtini“, tikrovės neatitinkančią informaciją, galinčią paniekinti ar pažeminti tą asmenį arba pakirsti pasitikėjimą juo. Kasaciniu skundu nukentėjęs G. A. prašė panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2006 m. liepos 4 d. nutartį ir grąžinti bylą nagrinėti apeliacine tvarka iš naujo, nes byla išnagrinėta jam nedalyvaujant. Lietuvos Aukščiausiasis teismas nurodė, jog BPK 367 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad kasacine tvarka neskundžiami ir nenagrinėjami nagrinėjant bylą privataus kaltinimo tvarka priimti nuosprendžiai ar nutartys. Ši baudžiamoji byla buvo išnagrinėta privataus kaltinimo tvarka (BPK 407 straipsnis). Taigi šioje byloje priimti sprendimai negali būti skundžiami kasacine tvarka. Remiantis tuo, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatavo, kad nukentėjusiojo G. A. skundas šioje

³⁴ Pasitarimo dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo baudžiamajame procese 2005 m. gegužės 24 d. protokolas. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. <http://vaikams.lrs.lt/informaciniai2006/pasitarimo%20protokolas.htm> prisijungimo laikas 2007-03-25.

byloje negalėjo būti priimtas (BPK 372 straipsnio 1 dalis), todėl jis paliktinas nenagrinėtas, o teismo procesas nutrauktinas³⁵.

Tačiau reikia paminėti, kad kasacine tvarka gali būti skundžiami įsiteisėję nuosprendžiai ir nutartys, priimti bylose dėl nusikalstamų veikų, išvardintų BPK 407 straipsnyje, jeigu baudžiamąjį procesą dėl šių veikų BPK 409 str. 1 dalyje nustatyta tvarka pradėjo prokuroras arba jeigu byla buvo perduota prokurorui BPK 409 str. 2 dalyje nustatyta tvarka. Kasacine tvarka taip pat gali būti skundžiami įsiteisėję nuosprendžiai ir nutartys, kuriais kaltinamojo veika BPK 417 str. 2 ar 3 dalyje nustatyta tvarka perkvalifikuota iš nusikalstamos veikos, nagrinėjamos valstybinio kaltinimo tvarka, į nusikalstamą veiką, nagrinėjamą privataus kaltinimo tvarka.

3.4. Perėjimas iš privataus kaltinimo į valstybinį kaltinimą ir atvirkščiai

BPK 409 straipsnyje numatyti atvejai, kai iš privataus kaltinimo pereinama į valstybinį kaltinimą, ir atvirkščiai – iš valstybinio kaltinimo pereinama į privatų kaltinimą.

Šiame straipsnyje numatyti du atvejai kuomet iš privataus kaltinimo pereinama į valstybinį kaltinimą:

- BPK 407 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę;
- jomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų.

Prokuroras taip pat turi teisę bet kuriuo privataus kaltinimo bylos proceso metu, iki įrodymų tyrimo pradžios, pateikti teismui rašytinį pareiškimą, kad šioje byloje palaikys valstybinį kaltinimą.

Jeigu ikiteisminio tyrimo metu paaiškėja, kad įtariamojo veika turi BPK 407 straipsnyje nurodytų nusikalstamų veikų požymių, tyrimą atliekantis pareigūnas išaiškina nukentėjusiajam šio teisę kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Dėl šios nusikalstamos veikos bendra tvarka pradėtas ikiteisminis tyrimas nutraukiamas. Bylą nagrinėjant teisme, kai yra pagrindo manyti, kad kaltinamojo veika gali būti perkvalifikuota iš nusikalstamos veikos, nagrinėjamos valstybinio kaltinimo tvarka į nusikalstamą veiką, nagrinėjamą privataus kaltinimo tvarka, teismo posėdžio pirmininkas iki įrodymų tyrimo pabaigos paklausia nukentėjusįjį, ar šis nesitaikytų su

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-139/2007.

kaltinamuoju, jei veika būtų perkvalifikuota pagal BPK 407 straipsnyje nurodytus BK straipsnius. Jei nukentėjusysis nesitaiko ir reikalauja nuteisti kaltinamąjį už tokią veiką, teismas dėl šios veikos gali priimti nuosprendį.

Tačiau reikia pažymėti, jog pagal BPK 409 straipsnio 1 dalį prokuroras, net jei nėra nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo, turi įgaliojimus pradėti baudžiamąjį procesą dėl tokių BPK 407 straipsnyje nurodytų nusikalstamų veikų, kurios turi visuomeninę reikšmę ar kuriomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtą savo interesų³⁶.

Šios nuostatos, jų formuluotės aiškintinos ne pažodžiui, bet atsižvelgiant į privataus kaltinimo instituto, kaip specifinio baudžiamojo proceso instituto, paskirtį ir prasmę, privataus kaltinimo bylų proceso santykių visuminį teisinį reglamentavimą šiuo metu galiojančiame BPK, į baudžiamojo proceso principus ir tikslus, taip pat į prokuroro konstitucinį statusą. Jas panagrinėsiu plačiau.

BPK 409 straipsnio 1 dalyje vartojama formuluotė „dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtą savo interesų“ yra labai talpi. Ji apibūdina labai įvairias situacijas, būtent tokias, kai asmuo:

- apskritai negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valios ginti savo teisėtus interesus;
- (arba) negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) atlikti tam tikrų veiksmų (imtis kitų priemonių), kuriais šiuos savo teisėtus interesus imtųsi ginti (pavyzdžiui, dėl fizinės ar psichinės negalios, teisinio subjektiškumo nebuvimo ir t. t.);
- nors ir gali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valią ginti savo teisėtus interesus ir gali (pats arba per teisėtą savo atstovą) atlikti tam tikrus veiksmus, kuriais šiuos savo teisėtus interesus imtųsi ginti, tačiau šių veiksmų (kitų priemonių) objektyviai negali pakakti, kad tie interesai būtų apginti (pavyzdžiui, dėl negalėjimo gauti reikalingą informaciją, neturėjimo teisės atlikti reikalingus proceso veiksmus ir t. t.).

Kaip pavyzdį galime pateikti Kauno apygardos teisme išnagrinėtoje privataus kaltinimo tvarka byloje priimtą nutartį. 2006 m. lapkričio 30 d. nutartimi, Kauno miesto apylinkės teismas, nukentėjusio A. Beržinio neatvykimus į teismo posėdžius dėl ligos laikydamas neatvykimais be

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67/2007.

svarbios priežasties ir prilyginęs juos atsisakymui nuo privataus kaltinimo, privataus kaltinimo tvarka pradėtą baudžiamąjį procesą, nutraukė³⁷.

Privatus kaltintojas A.Beržinis apeliaciniame skundu prašo teismo nutartį, kuri, dėl esminių BPK pažeidimų, suvaržiusių jo, kaip privataus kaltintojo teises, sukliudžiusių teismui bešališkai, išsamiai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą, yra nepagrįsta ir neteisėta, panaikinti, o bylą, tolesniam josios nagrinėjimui, grąžinti teismui. Nurodo, kad priimta nutartimi teismas diskriminavo jį, kaip 1 grupės nevaikštantį invalidą, kuriam būtina nuolatinė globa ir dėl jo asmeninių savybių bei sveikatos būklės apribojo jo teises, laikantis rungimosi principo, dalyvauti bylą nagrinėjant teisme. BPK 37 str. 1 d. 5 p. svarbia asmens nedalyvavimo baudžiamajame procese priežastimi laiko sveikatos priežiūros įstaigos nustatytą ligą, dėl kurios asmuo negali atvykti pagal teismo šaukimus. Jis, dėl sveikatos priežiūros įstaigos nustatytos ligos negalėdamas atvykti į 2006 m. lapkričio 30 d. teismo posėdį, prašė teismą išreikalauti tai patvirtinančius medicininius duomenis, tačiau to teismas to nepadaręs, nusprendė, kad jis neatvyko be svarbios priežasties³⁸.

Kauno apygardos teismas apeliacine tvarka išnagrinėjęs šį skundą, nurodė, jog teismas teisus, teigdamas, jog, negalint pačiam palaikyti kaltinimą teisme, A. Beržinį atstovauti galėjo jo įgaliotas atstovas. Tokią galimybę įstatymas tikrai numato, tačiau, tai, jog, norėdamas pats dalyvauti teismo posėdyje, šiuo konkrečiu atveju A. Beržinis tokio savo įgalioto atstovo nepaskyrė, pagrindo tai traktuoti atsisakymu nuo kaltinimo, neduoda. BPK 408 str. 2 d. pagrindu, už nukentėjusį, kuris dėl fizinių trūkumų negali naudotis jam suteiktomis teisėmis, teisę tai padaryti turi teisėtas jo atstovas. O teisėtu nukentėjusio atstovu įstatymas laiko ne tik paties nukentėjusio įgaliotą atstovą, bet ir atstovą pagal įstatymą. Tad, nesant paties A. Beržinio įgalioto atstovo, teismas, vadovaudamasis BPK 55 str. 2 d., 106 str. 5 d. bei įstatymais, reglamentuojančiais valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą, neįgaliam nukentėjusiam, kurio galimybė dėl ligų ir negalėjimo vaikščioti, atvykimą į teismo posėdį bei kaltinimo palaikymą teisme, daro negalimą, jo atstovą pagal įstatymą nutartimi paskirti gali pats³⁹.

Sutinkamai su BPK 409 str., nukentėjusiam dėl svarbių priežasčių (jų tarpe yra ir fizinis trūkumas) neįstengiant kaltinimo palaikymu teisme ginti savo teises, nepriklausomai nuo to, ar yra

³⁷ Kauno apygardos teismo 2007 m. vasario mėn. 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1A-145-120/2007.

³⁸ Ten pat.

³⁹ Kauno apygardos teismo 2007 m. vasario mėn. 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1A-145-120/2007.

nukentėjusio, ar jo teisėto atstovo skundas ar ne, ar yra nukentėjusio, ar jo teisėto atstovo prašymas, ar ne, prokuroras taip pat turi teisę bet kuriuo privataus kaltinimo bylos proceso metu, iki įrodymų tyrimo pradžios, pateikti teismui pareiškimą, kad, vietoje privataus kaltinimo, jis šioje byloje palaikys valstybinį kaltinimą ir taip gins fizinių trūkumų turinčio nukentėjusio interesus, tačiau prokurorui apie fizinių trūkumų turinčio A. Beržinio negalėjimą teisme ginti savo interesus, pranešta taip pat nebuvo, todėl Kauno apygardos teismas bylą teismo tyrimo atlikimui grąžino pirmosios instancijos teismui.

Taigi, tais atvejais, kai asmuo dėl ligos negali palaikyti privataus kaltinimo ir nepaskiria savo atstovo, teismas apie tai praneša prokurorui, kuris turi įgaliojimus pradėti baudžiamąjį procesą.

Remiantis teismų praktika svarbia priežastimi, dėl kurios asmuo negali ginti teisėtą savo interesų, laikoma ir asmens mirtis, nepriklausomai nuo to ar jis buvo išreiškęs savo norą bylą pradėti privataus kaltinimo tvarka ar ne.

Pavyzdžiui, baudžiamoji byla, kurioje nuteistas E. N., pradėta ir baigtas ikiteisminis tyrimas dėl BK 129 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo. Nagrinėjant šią bylą apeliacine tvarka. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 26 d. nuosprendžiu E. N. veika perkvalifikuota iš BK 129 straipsnio 1 dalies į BK 140 straipsnio 1 dalį. Pereiti iš valstybinio kaltinimo į privatą pagal BPK 417 straipsnį galima, jeigu to reikalauja nukentėjusysis. Šio straipsnio 2 ir 3 dalyse numatyta teismo procedūra ir priimami sprendimai, pereinant iš valstybinio į privatą kaltinimą teismo posėdžio ir nuosprendžio priėmimo metu. Nagrinėjant šią bylą apeliacinės instancijos teisme nukentėjusioji E. A. negalėjo dalyvauti, nes buvo mirusi, todėl jos valia dėl privataus kaltinimo proceso negalėjo būti išreikšta. Tuo tarpu prokuroro reikalavimas vykdyti privataus kaltinimo procesą ir užbaigti jį nuosprendžiu buvo išreikštas jo baigiamojoje kalboje, kurioje jis prašė E. N. nusikalstamą veiką iš BK 129 straipsnio 1 dalies perkvalifikuoti į BK 140 straipsnio 1 dalį. Esant vienai iš alternatyvių vadų atsirasti baudžiamajai atsakomybei pagal BK 140 straipsnio 1 dalį, byla buvo nagrinėjama palaikant valstybinį kaltinimą⁴⁰.

Sąvoka „nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę“ yra sietina ne su kuriuo nors vienu nusikalstamos veikos požymiu ar keliais iš jų (pavyzdžiui, su nukentėjusiojo pareigomis ar socialiniu statusu, su nusikalstamos veikos sukeltu atgarsiu visuomenėje ir t. t.), bet su įvairiais

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-435/2005.

nusikalstamos veikos požymiais ir įvairiomis jos padarymo aplinkybėmis. Sprendžiant, ar nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, kiekvienu atveju būtina įvertinti, kokie padariniai visuomenei, valstybei ir teisinei sistemai galėtų atsirasti, jeigu dėl šios veikos ir dėl kitų analogiškų veikų baudžiamasis procesas nebūtų pradėtas⁴¹.

BPK 409 straipsnyje nustatyta, kad jeigu BPK 407 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę ar jomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų, baudžiamąjį procesą dėl šių veikų turi teisę pradėti ir prokuroras, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, kad prokuroras taip pat turi teisę bet kuriuo privataus kaltinimo bylos proceso metu, iki įrodymų tyrimo pradžios, pateikti teismui rašytinį pareiškimą, jog šioje byloje palaikys valstybinį kaltinimą, ir byla perduodama prokurorui, o ikiteisminis bylos tyrimas ir bylos nagrinėjimas teisme vyksta bendra tvarka, taip pat kad jeigu nagrinėjant privataus kaltinimo bylą teisme paaiškėja, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, dėl kurios turi būti palaikomas valstybinis kaltinimas, privataus kaltinimo procesas nutraukiamas ir bylos medžiaga perduodama prokurorui.

Pažymėtina, jog nuostata „baudžiamąjį procesą dėl šių veikų turi teisę pradėti ir prokuroras“ negali būti aiškinama kaip leidžianti prokurorui savo nuožiūra spręsti, pradėti baudžiamąjį procesą dėl BPK 407 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos, kai yra kuri nors iš BPK 409 straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų (t. y. kai ta veika turi visuomeninę reikšmę ar kai ja padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų), ar baudžiamojo proceso nepradėti. Šią nuostatą aiškinant privataus kaltinimo bylų proceso santykių visuminio teisinio reglamentavimo galiojančiame BPK, baudžiamojo proceso principų ir tikslų, taip pat nuostatų, įtvirtinančių prokuroro konstitucinį statusą, kontekste konstatuotina, kad ji įtvirtina prokuroro, turinčio konstitucinę priedermę ginti *inter alia* asmens teises bei teisėtus interesus (Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalis), nekvestionuojamą pareigą pradėti baudžiamąjį procesą visais atvejais, kai:

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.

1) BPK 407 straipsnyje nurodyta nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, – nesvarbu, yra ar nėra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas;

2) BPK 407 straipsnyje nurodyta nusikalstama veika padaryta žala asmeniui, kuris apskritai negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valios ginti savo teisėtus interesus ir (arba) negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) atlikti tam tikrų veiksmų (imtis kitų priemonių), kuriais šiuos savo teisėtus interesus imtūsi ginti, – nesvarbu, yra ar nėra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas;

3) BPK 407 straipsnyje nurodyta nusikalstama veika padaryta žala asmeniui, kuris gali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valią ginti savo teisėtus interesus ir yra (pats arba per teisėtą savo atstovą) ją išreiškęs (yra pats arba per teisėtą savo atstovą įstatymų nustatyta tvarka kreipęsis į kompetentingą instituciją ar pareigūną), tačiau veiksmų, kuriuos jis gali (pats arba per teisėtą savo atstovą) atlikti (kitų priemonių, kurių jis gali imtis) šiems savo teisėtiems interesams ginti, objektyviai negali pakakti, kad tie interesai būtų apginti⁴².

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime (taip pat ir 2006 m. birželio 15 d. nutarime) pabrėžė, kad pagal BPK 409 straipsnio 1 dalį prokuroras neturi įgaliojimų pradėti baudžiamąjį procesą dėl BPK 407 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos, kai nėra nė vienos iš BPK 409 straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų (ta veika neturi visuomeninės reikšmės ir ja nėra padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų). Taip pat Konstitucinis Teismas šiame nutarime pažymėjo, kad visais atvejais, kai prokuroras įgyvendina savo įgaliojimus, nustatytus BPK 409 straipsnio 1 ar 2 dalyje, taip pat visais atvejais, kai prokuroras atsisako šiuos įgaliojimus įgyvendinti, jo sprendimas turi būti pagrįstas teisiniais argumentais. BPK nenustatyta, kokia konkrečiai forma turi būti išreikštas prokuroro reikalavimas, esant BPK 409 straipsnio 1 dalyje nustatytai bent vienai aplinkybei, pradėti ikiteisminį tyrimą. Tačiau tada, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras turi surašyti motyvuotą sprendimą, paprastai yra priimamas nutarimas (BPK 30 straipsnis), kuriame turi būti

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.

nurodyti išsamūs argumentai, pagrindžiantys BPK 409 straipsnio 1 dalyje nustatytos bent vienos aplinkybės buvimą⁴³.

Analogiškai – ne pažodžiui, bet atsižvelgiant į privataus kaltinimo instituto, kaip specifinio baudžiamojo proceso instituto, paskirtį ir prasmę, privataus kaltinimo bylų proceso santykių visuminį teisinį reglamentavimą BPK, į baudžiamojo proceso principus ir tikslus, taip pat į prokuroro konstitucinį statusą – aiškintina ir BPK 409 straipsnio 2 dalis, pagal kurią prokuroras turi teisę bet kuriuo privataus kaltinimo bylos proceso metu, iki įrodymų tyrimo pradžios, pateikti teismui rašytinį pareiškimą, kad šioje byloje palaikys valstybinį kaltinimą, ir byla perduodama prokurorui, o ikiteisminis bylos tyrimas ir bylos nagrinėjimas teisme vyksta bendra tvarka.

BPK 409 straipsnio 2 dalies nuostatos negali būti aiškinamos kaip leidžiančios prokurorui savo nuožiūra spręsti, pateikti ar nepateikti teismui rašytinį pareiškimą, kad atitinkamoje byloje palaikys valstybinį kaltinimą, jeigu yra bent viena iš BPK numatytų sąlygų, su kuriomis yra siejama tokio rašytinio pareiškimo pateikimo teismui galimybė. Šios nuostatos aiškintinos kaip įtvirtinančios prokuroro nekvestionuojamą pareigą pateikti teismui minėtą rašytinį pareiškimą. Ypač pabrėžtina, kad aiškinant BPK 409 straipsnio 2 dalį privalu atsižvelgti į šio straipsnio 1 dalies nuostatas.

BPK 409 straipsnio 2 dalyje nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad prokuroras, sužinojęs (pavyzdžiui, iš bylą nagrinėjančio teismo), jog teisme vyksta privataus kaltinimo bylos procesas dėl tokios BPK 407 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos, kuri turi visuomeninę reikšmę ar kuria padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) ginti teisėtą savo interesų, t. y. dėl tokios veikos, kuri atitinka bent vieną iš BPK 409 straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų, privalo pateikti teismui rašytinį pareiškimą, kad šioje byloje palaikys valstybinį kaltinimą, išskyrus iš įstatymų kylančias išimtis⁴⁴.

Šiame kontekste pažymėtina, kad pagal BPK 409 straipsnio 2 dalį prokuroras taip pat neturi įgaliojimų pateikti teismui rašytinio pareiškimo, kad palaikys valstybinį kaltinimą byloje dėl tokios BPK 407 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos, kuri neturi visuomeninės reikšmės, tačiau asmuo (jo teisėtas atstovas), kuriam ta nusikalstama veika buvo padaryta žala, gali išreikšti ir yra išreiškęs valią savo teisėtus interesus ginti teisme privataus kaltinimo bylų proceso tvarka (pats arba per savo teisėtą atstovą), nors kad ir kokius veiksmus tas asmuo (jo teisėtas atstovas)

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67/2007.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003. P. 461.

atliktų (kitų priemonių imtųsi), tų veiksmų (kitų priemonių) objektyviai negalės pakakti tiems interesams apginti⁴⁵.

Tik šitaip aiškinant BPK 409 straipsnio 2 dalį joje nustatytas teisinis reguliavimas gali būti vertinamas kaip toks, kuriuo siekiama užtikrinti, kad prokurorai vykdytų savo konstitucinę priedermę ginti asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus (Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalis). Pabrėžtina, kad pagal BPK 409 straipsnio 2 dalį prokuroras neturi įgaliojimų pateikti teismui rašytinio pareiškimo, kad palaikys valstybinį kaltinimą byloje dėl BPK 407 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos, kai nėra nė vienos iš BPK 409 straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų (ta veika neturi visuomeninės reikšmės ir ja nėra padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų)⁴⁶.

Jeigu prokuroras laiku įteikė teismui rašytinį pareiškimą, kad byloje palaikys valstybinį kaltinimą, ir jame nurodė motyvus, teismas iškart savo nutartimi nutraukia privataus kaltinimo bylos procesą, neatsižvelgdamas, kokia yra nukentėjusiojo skundo eiga teisme. Nutraukęs privataus kaltinimo procesą, teismas perduoda bylą prokurorui. Toliau ikiteisminis bylos tyrimas ir bylos nagrinėjimas teisme vyksta bendra tvarka.

Nagrinėjant privataus kaltinimo bylą teisme gali paaiškėti, kad kaltinamasis padarė ne privataus kaltinimo veiką, dėl kurios byla buvo perduota į teisiamąjį posėdį, o kitą nusikalstamą veiką, dėl kurios turi būti palaikomas valstybinis kaltinimas. Pavyzdžiui, byla perduota į teisiamąjį posėdį pagal BK 187 str. 1 dalį (turto sunaikinimas ar sugadinimas be kvalifikuojančių aplinkybių) t. y. dėl privataus kaltinimo. Tačiau teisiamajame posėdyje paaiškėjo, kad turtas sugadintas visuotinai pavojingu būdu ir dėl to galėjo nukentėti žmonės. Tokie kaltinamojo veiksmai turėtų būti inkriminuoti pagal BK 187 str. 2 dalį, o tai veika, dėl kurios turi būti palaikomas valstybinis kaltinimas⁴⁷.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.

⁴⁶ Žr. Ten pat.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003. P. 461.

Pereinant iš privataus kaltinimo į valstybinį pagal BPK 409 straipsnio 4 dalį, teismas privataus kaltinimo procesą nutraukia ir bylą perduoda prokurorui. Tokiu būdu nepradedamas objektyviai naujas procesas, o pakeičiama jo forma: kaltinimą teisme palaiko ne nukentėjęsysis, o prokuroras, taip pat ne pagal nukentėjusiojo paduotą skundą, o pagal atlikus ikiteisminį tyrimą surašytą kaltinamąjį aktą. Tačiau pažymėtina, kad teisinė skundo, paduoto inicijuojant privataus kaltinimo procesą, reikšmė pakeitus kaltinimą į valstybinį, išlieka. BPK 166 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatyta, kad ikiteisminis tyrimas pradamas: gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką; jei prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas patys nustato nusikalstamos veikos požymius ir surašo tarnybinį pranešimą; BPK nustatytais atvejais ikiteisminis tyrimas pradamas tik esant nukentėjusiojo skundai (BPK 167 straipsnyje numatytais atvejais). Privataus kaltinimo bylose ikiteisminis tyrimas neatliekamas (BPK 407 straipsnis). Tad pereinant iš privataus kaltinimo į valstybinį ir medžiagą perduodant prokurorui, vada ikiteisminiam tyrimui atlikti yra nukentėjusiojo skundas ir teismo nutartis perduoti medžiagą prokurorui ikiteisminiam tyrimui atlikti⁴⁸.

Pažymėtina, jog ne tik iš privataus kaltinimo galima pereiti į valstybinį, bet ir iš valstybinio kaltinimo galima pereiti į privatų. BPK 417 straipsnio pirmojoje dalyje numatyta, jog jeigu ikiteisminio tyrimo metu paaiškėja, kad įtariamojo veika turi BPK 407 straipsnyje nurodytų nusikalstamų veikų požymių, tyrimą atliekantis pareigūnas išaiškina nukentėjusiajam šio teisę kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Dėl šios nusikalstamos veikos bendra tvarka pradėtas ikiteisminis tyrimas nutraukiamas.

Taigi, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas tiria valstybinio kaltinimo dalyką sudarančias veikas, kurios šiek tiek giminingos veikoms, išvardintoms BPK 407 str. Pavyzdžiui, procesas gali būti pradėtas dėl veikos, numatytos BK 146 str. (neteisėtas laisvės atėmimas), o darant tyrimą paaiškėja, kad tai yra veika, numatyta BK 148 str. (žmogaus veiksmų laisvės varžymas); tyrimas pradėtas dėl veikos, numatytos BK 187 str. 2 dalyje (turto sunaikinimas ar sugadinimas kvalifikuojančiomis aplinkybėmis: visuotinai pavojingu būdu, jeigu dėl to galėjo nukentėti žmonės ir kt.), o darant tyrimą nustatoma, kad tai yra veika, numatyta BK 187 str. 1 dalyje (paprastas turto sunaikinimas ar sugadinimas). Žinoma, gali būti ir kitokių perėjimo iš

⁴⁸ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-801/2006.

valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą situacijų, taip pat tokių atvejų, kai tyrimą pradės ir darys prokuroras⁴⁹.

Ikiteisminio tyrimo metu paaiškėjus, kad tiriama veika turi privataus kaltinimo veikos požymių, tyrimą atliekantis pareigūnas išaiškina nukentėjusiajam, kad jis gali kreiptis dėl šios nusikalstamos veikos į teismą privataus kaltinimo tvarka.

Išanalizavus teismų praktiką privataus kaltinimo bylose, pažymėtina, jog šių nuostatų dažnai nesilaikoma. Pavyzdžiui, Nusikalstama veika, numatyta BK 140 straipsnio 1 dalyje, buvo padaryta nepilnamečiui nukentėjusiajam G. A., jo teisėtiems interesams ikiteisminio tyrimo metu atstovavo motina G. A., kuri, apklausta kaip liudytoja, pareiškė prašymą dėl sūnui padarytų sumušimų patraukti kaltus asmenis atsakomybėn, ji pripažinta byloje nukentėjusiaja. Pagal BPK 417 straipsnio 1 dalį, jeigu ikiteisminio tyrimo metu paaiškėja, kad įtariamojo veika turi BPK 407 straipsnyje nurodytų nusikalstamų veikų požymių, tyrimą atliekantis pareigūnas išaiškina nukentėjusiajam jo teisę kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka, o dėl šios nusikalstamos veikos bendra tvarka pradėtas ikiteisminis tyrimas nutraukiamas⁵⁰.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išnagrinėjęs bylą, nustatė, jog byloje nėra duomenų, kad tyrimą atliekantis pareigūnas nukentėjusiojo G. A. atstovei pagal įstatymą G. A. išaiškino teisę, numatytą BPK 417 straipsnio 1 dalyje, dėl nusikalstamos veikos, numatytos BK 140 straipsnio 1 dalyje, kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Papildomos liudytojo apklausos, vykusios 2004 m. liepos 27 d., kurioje dalyvavo G. A. dėdė D. S., kuris pagal BPK 53 straipsnio 2 dalį negalėjo būti laikomas nepilnamečio nukentėjusiojo atstovu pagal įstatymą, protokole užfiksuota, kad G. A. išaiškinta teisė dėl sumušimo kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Nepaisant to, tyrimas pagal BK 140 straipsnio 1 dalį nebuvo nutrauktas, G. A. 2005 m. sausio 4 d. buvo apklaustas kaip liudytojas apie jo sumušimo aplinkybes, pripažintas nukentėjusiuoju, kaltinamiesiems D. K. ir M. B. pateikti kaltinimai pagal BK 140 straipsnio 1 dalį, byla dėl jų perduota į teismą. Bylą nagrinėjant teisme kaltinamojo M. B. gynėjas advokatas pateikė teismui prašymą, vadovaujantis BPK 407 straipsniu, nesant nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo skundo bylą pagal BK 140 straipsnio 1 dalį M. B. nutraukti. Teismas, išklauses proceso dalyvių nuomonių protokoline nutartimi nusprendė atmesti M. B. gynėjo prašymą kaip nepagrįstą⁵¹.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003. P. 475.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67/2007.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67/2007.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įvertinęs šias aplinkybes, padarė išvadą, kad ikiteisminio tyrimo metu bei nagrinėjant bylą teisme buvo iš esmės pažeisti BPK 407 straipsnio, 417 straipsnio 1 dalies reikalavimai: esant nusikalstamos veikos, numatytos BK 140 straipsnio 1 dalyje, požymiams, nesant prokuroro reikalavimo tęsti pradėtą baudžiamąjį procesą BPK 409 straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais, ikiteisminio tyrimo pareigūnas nenutraukė tyrimo, nepilnamečio nukentėjusiojo atstovei pagal įstatymą neišaiškino apie galimybę dėl nusikalstamos veikos kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Dėl tokių veiksmų buvo pažeistos abiejų kaltinamųjų – D. K. ir M. B. – teisės į tinkamą jų padarytų nusikalstamų veikų tyrimo procesą: jie neteko galimybės pasinaudoti BPK 413 straipsnyje numatytu tik privataus kaltinimo bylų procesui būdingu sutaikinimo institutu. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai neištaisė šio pažeidimo, bylos dėl nusikalstamos veikos, numatytos BK 140 straipsnio 1 dalyje, nenutraukė. Esant tokiai situacijai, baudžiamoji byla turi būti nutraukiama, remiantis BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punktu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–234/2006)⁵².

Taigi, tais atvejais kai atsisakoma atlikti ikiteisminį tyrimą ir nukentėjusiajam turi būti nurodoma, jog nukentėjusysis turi kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka.

BPK 407 straipsnio 2 ir 3 dalyse nurodoma, jog bylą nagrinėjant teisme, kai yra pagrindas manyti, kad kaltinamojo veika gali būti perkvalifikuota iš nusikalstamos veikos, nagrinėjamos valstybinio kaltinimo tvarka, į nusikalstamą veiką, nagrinėjamą privataus kaltinimo tvarka, teisiamojo posėdžio pirmininkas iki įrodymų tyrimo pabaigos paklausia nukentėjusįjį, ar šis nesusitaikytų su kaltinamuoju, jei veika būtų perkvalifikuota pagal BPK 407 straipsnyje nurodytus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnius.

Kai yra galimybė perkvalifikuoti nusikalstamą veiką ir nukentėjusysis reikalauja, kad kaltinamasis būtų nuteistas už nusikalstamą veiką, nagrinėjamą privataus kaltinimo tvarka, teismas dėl šios veikos pasitarimų kambaryje priima nuosprendį, jei yra įstatymų numatytos kitos sąlygos⁵³.

Toks perėjimo iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą reglamentavimas yra savotiškos teisinės dilemos išsprendimo būdas.

⁵² Ten pat.

⁵³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5401. 417 straipsnio 3 dalis.

Pirma, byla pradėta nagrinėti ir nagrinėjama pagal prokuroro kaltinamąjį aktą. Prokuroro dalyvavimas tokioje byloje būtinas, nepriklausomai, kokį sprendimą priims teismas (apkaltinamąjį ar išteisinamąjį nuosprendį, ar nuosprendį arba nutartį nutraukti bylą).

Antra, teisiamojo posėdžio pirmininko informacija, kad kaltinamojo veika gali būti perkvalifikuota į nusikalstamą veiką, nagrinėjamą privataus kaltinimo tvarka, yra tik kaltinimo pakeitimo galimybė, kaip vienas iš sprendimo variantų. Galutinis sprendimas bus padarytas priimant nuosprendį. Todėl gavus tokią informaciją nukentėjusiojo procesinis statusas nesikeičia - jis netampa privačiu kaltintoju, juolab kad vienu metu toje pačioje byloje negali veikti ir valstybinis, ir privatus kaltintojai.

Trečia, nukentėjusiojo reikalavimas, kad kaltinamasis būtų nuteistas už veiką, jeigu teismas ją pripažins privataus kaltinimo dalyku, yra tik jo sutikimas dėl galimo sprendimo varianto. Tačiau toks reikalavimas yra būtinas, kadangi vykdyti privataus kaltinimo procesą ir užbaigti jį nuosprendžiu galima tik nukentėjusiojo valia.

Ketvirta, nukentėjusysis, reikalaujantis nuteisti kaltinamąjį už privataus kaltinimo veiką, turi visas procesines galimybes siekti, kad toks apkaltinamasis nuosprendis būtų priimtas: pateikti prašymus, baigiamojoje kalboje pasisakyti visais su nuosprendžiu susijusiais klausimais (įvertinti teisme ištirtus įrodymus, pasiūlyti nusikalstamos veikos kvalifikavimą, bausmės rūšį ir dydį ir kt.)⁵⁴.

Teisiamojo posėdžio pirmininko informacija apie kaltinimo pakeitimo galimybę, taip pat nukentėjusiojo reikalavimas, kad kaltinamasis būtų nuteistas už privataus kaltinimo veiką, turi būti nurodomi teisiamojo posėdžio protokole. Jeigu po posėdžio pirmininko informacijos apie kaltinimo pakeitimo galimybę, nukentėjusysis pareiškia, kad jis sutinka susitaikyti su kaltinamuoju, posėdžio pirmininkas paklausia kaltinamojo, ar šis sutinka taikytis (gali būti taip, kad kaltinamasis atsisakys taikintis, o reikalaus, kad jis būtų visiškai išteisintas). Jeigu abi pusės sutinka taikytis, nukentėjusiojo ir kaltinamojo nuomonės įrašomos į teisiamojo posėdžio protokolą. Jei kaltinamasis nesutinka taikytis, tokia nuomonė taip pat įrašoma į protokolą⁵⁵.

Jeigu nukentėjusysis ir kaltinamasis sutinka taikytis, po jų pareiškimų teisiamasis posėdis vyksta toliau: baigiamas įrodymų tyrimas, išklausoma baigiamųjų kalbų ir kaltinamojo paskutinio žodžio. Po to teismas pasitarimų kambaryje priima sprendimus. Jei nustatoma, kad padaryta BPK

⁵⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003. P. 476.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003. P. 476.

407 str. nurodyta veika, baudžiamoji byla nutraukiama nutartimi. Jeigu veika neperkvalifikuojama į privataus kaltinimo veiką, nors nukentėjusysis ir susitaikė su kaltinamuoju, teismas priima nuosprendį vadovaudamasis BPK XXII skyriaus taisyklėmis.

Apibendrinant darytina išvada, jog privatus ir valstybinis kaltinimas yra labai glaudžiai susiję ir priklausomai nuo bylos ypatumų (paaiškėjus vienos ar kitos nusikalstamos veikos požymiams, atsiradus tam tikroms aplinkybėms) iš vienos kaltinimo rūšies gali būti pereinama į kitą. Iš privataus į valstybinį kaltinimą pereinama tuomet, kai nusikalstama veika, kuria kaltinamas asmuo privataus kaltinimo proceso metu perkvalifikuojama į kitą nusikalstamą veiką, kuri nenumatyta BPK 407 straipsnyje. Be to, prokuroras gali pareikšti, jog esant privataus kaltinimo nusikalstamai veikai palaikys valstybinį kaltinimą. Ši jo teisė gali būti įgyvendinta tik tuomet kai yra viena iš dviejų sąlygų, t.y. arba nusikalstama veika turi svarbią visuomeninę reikšmę, arba nukentėjusysis dėl tam tikrų priežasčių negali ginti savo interesų. Teismų praktikoje tokiomis priežastimis pripažįstama asmens neveiknumas, liga, mirtis ir t.t.

3.5. Kai kurių baudžiamojo proceso tikslų ir principų įgyvendinimas privataus ir valstybinio kaltinimo bylose

Kalbant apie privataus kaltinimo procesą, pažymėtina, jog kai kurie teisės mokslininkai, o taip pat teismai, mano jog šis institutas pažeidžia kai kurias esmines žmogaus teises ir baudžiamojo proceso principus.

Pavyzdžiui, Panevėžio miesto apylinkės teismas kreipėsi į Lietuvos Konstitucinį Teismą prašydamas ištirti ar BPK 412 str. 2 d. nuostatos reikalauja, kad kreipiantis į teismą privataus kaltinimo tvarka, „Skunde ar pareiškime turi būti nurodyta: teismo, kuriam teisinga byla, pavadinimas; nusikalstamos veikos, kuria kaltinamas asmuo, padarymo vieta, laikas, padariniai ir kitos esminės aplinkybės; duomenys, kurie patvirtina skunde ar pareiškime išdėstytas aplinkybes; nukentėjusiojo, nusikalstamos veikos padarymu įtariamo asmens bei liudytojų vardai, pavardės ir gyvenamoji vieta: neprieštarauja Konstitucijai⁵⁶.

Teismas nurodė, kad šis straipsnis nustato asmens, nukentėjusiojo nuo tam tikrų veikų arba jo atstovo teisę kreiptis į teismą su privataus kaltinimo skundu, taip pat nustato šios teisės

⁵⁶ Panevėžio miesto apylinkės teismo 2004 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1- 104-16-2004.

realizavimo būdus ir prielaidas, tai yra nustato reikalavimus privataus kaltinimo skundai, skundo padavimo tvarką. Tokių reikalavimų, asmeniui, nukentėjusiam nuo privataus kaltinimo tvarka tiriamų nusikalstamų veikų, nustatymas teismui kelia abejonų dėl to, kad šis asmuo neturi dalies procesinių teisių, kuriomis gali pasinaudoti asmenys, nukentėję nuo nusikalstamų veikų, procesas dėl kurių vyksta ne privataus kaltinimo tvarka. LR BPK 166 straipsnyje nurodyta, kad ikiteisminis tyrimas pradedamas visais atvejais „gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką“ arba „jei prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas patys nustato nusikalstamos veikos požymius ir surašo tarnybinį pranešimą“. LR BPK 167 straipsnio trečiojoje dalyje numatyta, kad „jeigu ikiteisminio tyrimo metu nustatyta, kad įtariamojo veikoje yra ir tokios nusikalstamos veikos, dėl kurios tyrimas daromas tik pagal nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą, ar prokuroro reikalavimą, požymių, tai ikiteisminis tyrimas dėl tos veikos daromas tik gavus atitinkamą skundą, pareiškimą ar reikalavimą“. Sektų, kad įstatymo leidėjas asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, procesas kuriose vyksta privataus kaltinimo tvarka, išskiria iš visų kitų asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų tarpo ir pirmiesiems kelia didesnius reikalavimus norint apginti savo konstitucines teises. Dėl to teismui kilo klausimas ar BPK 407 straipsnyje ir 412 straipsnio 2 dalyje išdėstytos nuostatos neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje įtvirtintai nuostatai, kad įstatymui, teismui, kitoms valstybės institucijoms ir pareigūnams visi asmenys yra lygūs⁵⁷.

Teismas taip pat nurodė, jog LR BPK 407 straipsnyje ir 412 straipsnio 2 dalyje nustatyti papildomi reikalavimai asmenims, nukentėjusiems nuo LR BPK 407 straipsnyje išvardytų nusikalstamų veikų, kreipiantis į teismą lyginant su nukentėjusiais nuo kitų nusikalstamų veikų, tiriamų ne privataus kaltinimo proceso tvarka, asmenimis. Tiksliau: pirmiesiems keliami reikalavimai patiems surinkti duomenis apie padarytą nusikalstamą veiką, patiems nustatyti kaltą asmenį, patiems kvalifikuoti nusikalstamą veiką, patiems surasti liudytojus ir kitus įrodymus. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso ketvirtoji dalis nustato kaip vyksta ikiteisminis procesas bylose, kurios nenagrinėjamos BPK trisdešimto skyriaus tvarka ir nustato valstybės institucijų pareigūnams labai daug galių surenkant įrodymus, išaiškinat visas bylos aplinkybes, nustatant kaltus asmenis. Kreipiantis į teismą privataus kaltinimo tvarka, įstatymas reikalauja iš nukentėjusiojo pačiam surinkti ir skunde nurodyti duomenis apie nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, asmenį, kuris kaltinamas nusikalstamos veikos padarymu. Tačiau

⁵⁷ Panevėžio miesto apylinkės teismo 2004 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1- 104-16-2004.

įstatymas nesuteikia asmeniui, nukentėjusiam nuo nusikalstamų veikų, kuriuose procesas vyksta privataus kaltinimo, procesinių galimybių gauti šiuos duomenis. Šie reikalavimai ap sunkina asmenų, nukentėjusių nuo LR BPK 407 straipsnyje išvardytų nusikalstamų veikų, galimybes kreiptis į valstybės institucijas dėl nusikalstamų veikų ištyrimo ir kaltų asmenų patraukimo baudžiamajon atsakomybėn, kadangi šie asmenys neturi galimybės naudotis ikiteisminio tyrimo pareigūnų turimomis teisėmis, kad būtų kuo operatyviau nustatyti kalti asmenys ir iširtos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės. Taigi asmenys, nukentėję nuo nusikalstamų veikų, numatytų LR BPK 407 straipsnyje, atsiduria nelygioje padėtyje lyginant su asmenimis, nukentėjusiais nuo nusikalstamų veikų, tiriamų ne privataus kaltinimo tvarka, kadangi įstatymo leidėjas atėmė iš jų galimybę naudotis kai kuriomis procesinėmis teisėmis.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime nurodė, jog konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant, ir vykdant teisingumą, kad šis konstitucinis principas įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, kad konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas reiškia žmogaus prigimtine teisę būti traktuojamam vienodai su kitais, įtvirtina formalią visų asmenų lygybę, taip pat kad asmenys negali būti diskriminuojami ir kad jiems negali būti teikiama privilegijų. Konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas būtų pažeistas, jeigu tam tikra grupė asmenų, kuriems yra skiriama teisės norma, palyginti su kitais tos pačios normos adresatais, būtų kitaip traktuojama, nors tarp tų grupių nėra tokio pobūdžio ir tokio masto skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas. Pagal Konstituciją teisinis reguliavimas turi būti toks, kad baudžiamojo proceso dalyviai, turintys tą patį procesinį teisinį statusą (nukentėjusieji, asmenys, įtariami padarę nusikalstamą veiką, kaltinamieji, liudytojai, gynėjai ir kt.), būtų traktuojami vienodai. Taigi tą patį procesinį statusą turintys baudžiamojo proceso dalyviai turi turėti ir tokias pačias teises bei pareigas, nebent tarp jų būtų tokio pobūdžio ir tokio masto skirtumų, kad nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas. Priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinių teisinės valstybės ir asmenų lygiateisiškumo principų⁵⁸.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas nr. ix-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos

Teismas taip pat nurodė, jog reguliuodamas baudžiamojo proceso santykius įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, gali įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kad pagrindu pradėti tam tikros nusikalstamos veikos tyrimą gali būti tik paties nukentėjusio asmens (ar jo atstovo) kreipimasis (prašymas, pareiškimas, skundas ar kt.) dėl nusikalstamos veikos. BPK 407 straipsnyje ir BPK 409 straipsnyje nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris leidžia nuo nusikalstamos veikos, nurodytos BPK 407 straipsnyje, nukentėjusiam asmeniui (jo atstovui) pažeistas teises ar teisėtus interesus ginti arba privataus kaltinimo bylų proceso tvarka (t. y. nukentėjusiam asmeniui arba jo teisėtam atstovui kreipiantis į teismą), arba bendra tvarka (t. y. nukentėjusiam asmeniui arba jo teisėtam atstovui kreipiantis į prokurorą)⁵⁹.

Taigi darytina išvada, jog privataus kaltinimo tvarkos įtvirtinimu nėra pažeidžiama nuo minėtų nusikalstamų veikų nukentėjusių asmenų konstitucinė teisė kreiptis į teismą – ši konstitucinė teisė nėra dirbtinai suvaržoma, jos įgyvendinimas nėra nepagrįstai pasunkinamas.

Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija). Byla Nr. 43/03–46/03.

⁵⁹ Ten pat.

4. PRIVATAUS IR VALSTYBINIO KALTINIMO SANTYKIO YPATUMAI UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Valstybinio kaltinimo palaikymas teisme yra išimtinė prokuroro teisė ir užsienio valstybių baudžiamajame procese.

Anglijos Karališkoji prokuratūra buvo įkurta tik 1985 m. priėmus „The prosecution of offences” įstatymą. Skirtingai nuo JAV ir Kanados prokuratūrų ji nėra tokia galinga ir kaltinimo funkcijos monopoliste. Jai nebuvo suteikti įgaliojimai pačiai kelti bylas, duoti policijai nurodymus, kaip tirti įvykį, ar apklausti asmenis.⁶⁰ Karališkoji prokuratūra atlieka dvi pagrindines funkcijas:

1. tikrina įrodymų patikimumą,
2. gina viešąjį interesą ir palaiko valstybinį kaltinimą.

Anglijoje ir Velse Karališkoji prokuratūra prokurorinę priežiūrą, vykdant kaltinimo funkciją, atlieka tik policijos iškeltų baudžiamųjų bylų atžvilgiu.⁶¹ Kontrolės ar priežiūros funkcijas atliekančios vyriausybės įstaigos (angl. – „regulatory agencies“) tokios kaip, „The Inland Revenue“, kuri atsakinga už mokesčių surinkimą, „The Pollution Inspectorate“, kuri tiria pažeidimus, susijusius su aplinkos teršimu, „The Post Office“ ir kt. naudojami labai plačiomis diskrecinėmis teisėmis. Jos už pažeidimus paprastai taiko baudas, o baudžiamasis persekiojimas yra paskutine priemone, kai švelnesnės nedavė teigiamų rezultatų.

Ypatingas yra Japonijos atvejis, kur prokuroras naudodamasis savo įgaliojimais gali nekelti bylos nepriklausomai nuo nusikaltimo pavojingumo, kai tuo tarpu kitose valstybėse, tai galima padaryti tik esant mažareikšmiams nusikaltimams. Manydamos, kad bylos nebūtina perduoti teismui, prokuroras pagal 1949 m. BPK tokį sprendimą gali priimti, atsižvelgdamas į kaltinamojo amžių, socialinę padėtį, jo charakteristiką, baudžiamosios veikos padarymo aplinkybes.⁶²

Kalbant apie fizinių asmenų dalyvavimą baudžiamajame procese palaikant kaltinimą užsienio šalyse reikia paminėti, jog tokia fizinių asmenų teisė buvo įtvirtinta jau Senovės Romoje. Senovės Romoje egzistavo liaudies kaltinimas, kuris reiškė, jog pradėti baudžiamąjį persekiojimą ir palaikyti kaltinimą teisme turėjo teisę kiekvienas Romos pilietis.

⁶⁰ A.Ashworth The Criminal Process an evaluative study.- Clarendon PRESS, Oxford, 1994. P. 160.

⁶¹ Ten pat. P. 159.

⁶² G.Goda Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai.-”Saulužė”,1997.-88p.

Su kai kuriais apribojimais liaudies kaltinimas ir toliau egzistuoja Anglijoje. Privatus kaltinimas labiausiai paplitęs Anglijoje, vienintelėje šalyje, kurioje tik visai neseniai įkurtas valstybinio kaltinimo institutas. Valstybinės institucijos Anglijoje kaltinimą palaiko tik išimtiniais atvejais, o didžioji dalis kaltinimo tenka privatiems asmenims, kurių interesai buvo pažeisti padarius nusikalstamą veiką. Pažymėtina, jog šiuo atveju asmenys palaikydami privatų kaltinimą, veikia siekdami apginti valstybės, o ne savo asmeninius interesus. Anglijos įstatymai netgi nenumato galimybės asmeniui baudžiamojoje byloje pateikti civilinį ieškinį.⁶³

Anglijoje ilgą laiką buvo tik keletą prokuratūros požymių turinti institucija – valstybinio kaltinimo direkcija, kurią sudarė direktorius (director of public persecution) ir keletas jo padėjėjų⁶⁴. Valstybinio kaltinimo direkcija Anglijoje sukurta 1879 metais siekiant geriau ištirti ir nubausti kaltus asmenis padariusius sunkius nusikaltimus. Kalbant apie privataus ir valstybinio kaltinimo santykį Anglijoje, pažymėtina, jog valstybinis kaltinimas neatima teisės privačiam asmeniui dalyvauti nusikalstamos veikos tyrime. Be to, tokiam asmeniui suteikiamos labai plačios teisės, tokios kaip valstybinio kaltinimo institucijos veiksmų apskundimas teismui, po kurio teismas gali nuspręsti, jog kaltinimą palaikys ne valstybinis kaltintojas, o privatus asmuo.

Pažymėtina, jog iškėlus bylą teisme privataus kaltinimo tvarka, nukentėjusysis gali susitarti su valstybiniu kaltintoju, jog jis palaikys kaltinimą nagrinėjamoje byloje⁶⁵.

Visai kitokia situacija kontinentinės teisės šalyse, pavyzdžiui, Vakarų Europos valstybėse. Laikui bėgant šiose šalyse įsiviešpatavus viešajam procesui buvo sukurtos prokuratūros, o procese nelikus rungtyniškumo principo privatūs asmenys pamažu buvo išstumti iš kaltinimą palaikančių subjektų rato. Tik pakankamai neseniai susikūrus rungtyniškumo principu grindžiamam baudžiamajam procesui vėl kai kuriais atvejais privatūs asmenys gali palaikyti privatų kaltinimą baudžiamosiose bylose⁶⁶.

Privataus kaltinimo instituto įtvirtinimui labai didelę reikšmę turėjo Vokietijos žymių proceso mokslininkų darbai 1861 - 1875 metais. Tačiau kai kuriose šalyse šios idėjos „neprigijo“. Prancūzų tipo baudžiamojo proceso šalyse prokuratūra yra vienintelė institucija, kuri gali palaikyti

⁶³ B.L.Ingraham The structure of criminal procedure "Laws and practice of France, The Soviet Union, China, and United States. - Connecticut, USA, 1987. P. 45.

⁶⁴ Padėjėjų skaičius yra nedidesnis kaip 6. Direktorius skiriamas neribotam laikui, o padėjėjai skiriami ne ilgesniam kaip 7 metų laikotarpiui.

⁶⁵ Быковская Е.В. Особенности рассмотрения дел частного обвинения // Право: история, теория, практика. Сборник статей и материалов. Выпуск 9. – Брянск: Изд-во БГУ, 2005. С. 104-109.

⁶⁶ Дела частного обвинения в законодательстве зарубежных стран // Право: история, теория, практика. Выпуск 10. – Брянск: Изд-во БГУ, 2006. С. 109-114.

kaltinimą teisme. Pavyzdžiui, Prancūzijos ir Belgijos baudžiamojo proceso įstatymai neįtvirtina privataus kaltinimo instituto. Nukentėjusiajam šiose šalyse suteikiama tikta teisė paduoti civilinį ieškinį. Šiose šalyse taip pat numatyta, kad dėl kai kurių nusikalstamų veikų baudžiamasis persekiojimas pradamas tik pagal nukentėjusiojo skundą, tačiau esant tokiam skundui prokuroras įgyja visas teises palaikyti valstybinį kaltinimą teisme. Privataus kaltinimo Prancūzijoje ir Belgijoje nebuvimas paaiškinamas tuo, jog šiose šalyse prokuratūrai suteiktas išskirtinis vaidmuo baudžiamajame procese. Ir šiuo metu šiose valstybėse tobulinant baudžiamojo proceso įstatymus nesvarstoma apie galimybę įtvirtinti ir privataus kaltinimo institutą.

Tačiau Prancūzijos įstatymuose yra numatyta, jog kai bylose tyrimas pradamas tik esant nukentėjusiojo skundai. Jį paduodamas nukentėjusysis privalo sumokėti mokestį, kuris gražinamas, jei nukentėjusysis laimi bylą. Gana dažnai Prancūzijoje kartu su baudžiamąja byla yra nagrinėjamas civilinis ieškinys.⁶⁷

Ne mažesnę dėmesį nukentėjusiajam skiria ir Vokietijos BPK. Šio kodekso penktoji knyga reglamentuoja bylą, keliamą pagal nukentėjusiojo skundą nagrinėjimo tvarką. Pagal 374 straipsnį nukentėjusysis, nesikreipdamas į prokuratūrą, gali pradėti baudžiamąjį persekiojimą privataus kaltinimo tvarka dėl įžeidimo ir kūno sužalojimų. Nors pagal 377 straipsnio 2 punktą šiose bylose prokuroro dalyvavimas nėra būtinas, tačiau jis turi teisę bet kuriuo metu iki nuosprendžio išgaliojimo perimti baudžiamojo persekiojimo pareigą. Vokietijoje nuo 1877 metų nukentėjusiajam suteikta teisė apskusti prokuratūros veiksmus palaikant valstybinį kaltinimą. Teismui patenkinus nukentėjusiojo skundą, nukentėjusiajam gali būti suteikiama teisė prisijungti prie prokuroro palaikomo valstybinio kaltinimo kaip papildomam kaltintojui (Nebenklager). Tais atvejais kai kaltinimą palaiko ir prokuroras, bylos nagrinėjamos valstybinio kaltinimo tvarka.

Austrijoje remiantis 1873 metų baudžiamojo proceso įstatymu, dėl visų nusikalstamų veikų prokuroras palaiko valstybinį kaltinimą. Tačiau tais atvejais kai byloje gali būti palaikomas privatus kaltinimas, tuo pat metu nukentėjusysis tampa antru kaltintoju, kuris teisme palaiko privatų kaltinimą. Jeigu prokuroras atsisako palaikyti valstybinį kaltinimą bylos nagrinėjimo metu, kaltinimą gali toliau palaikyti privatus kaltintojas. Privatus kaltinimas pradamas pagal nukentėjusiojo pareiškimą. Privataus kaltinimo bylose Austrijoje, taip pat kaip ir Lietuvos

⁶⁷ G.Goda Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. Vilnius, "Saulužė",1997. P. 31.

baudžiamojo proceso kodekse, numatyta galimybė privačiam kaltintojui ir kaltinamajam susitaikyti⁶⁸.

Kalbant apie privataus kaltintojo ir prokuroro teises, pažymėtina, jog privatus kaltintojas turi mažiau teisių renkant bylos medžiagą prieš kreipiantis į teismą, tačiau pateikus pareiškimą teismui dėl privataus kaltinimo bylos iškėlimo, privatus kaltintojas turi tas pačias teises kaip ir prokuroras. Austrijoje privatus kaltintojas bet kuriuo metu gali kreiptis su prašymu į prokurorą, kad jis palaikytų valstybinį kaltinimą byloje. Palaikyti valstybinį kaltinimą ar ne šiuo atveju sprendžia prokuroras, tačiau jo sprendimą privatus kaltintojas gali apskųsti aukštesniajam prokurorui. Skirtingai nei Lietuvoje, pagal privataus kaltintojo prašymą sutikęs palaikyti kaltinimą prokuroras tampa privataus kaltintojo atstovu ir toliau palaiko privatų kaltinimą ir netgi gali susitaikyti su kaltinamuoju.

Švedijoje privatus kaltintojas inicijuoja procesą tik tuomet, kada prokuroras atsisako pradėti baudžiamąjį persekiojimą ir toks sprendimas lieka ir po to, kai nukentėjusysis apskundžia jį aukštesniam prokurorui arba Generaliniam prokurorui.

Tačiau įdomi aplinkybė ta, kad pagal Švedijos Proceso kodekso 20 skirsnio 8 straipsnį, jei nukentėjusysis pralaimi bylą, jis kaltinamajam privalo atlyginti visas jo patirtas išlaidas.⁶⁹

Norvegijoje pagal 1887 įstatymą, kai prokuroras atsisako palaikyti valstybinį kaltinimą, nukentėjusiajam yra suteikta teisė palaikyti kaltinimą visose bylose, kurios pradėtos pagal nukentėjusiojo skundą⁷⁰.

Vengrijoje pagal 1896 įstatymą nukentėjusysis gali būti papildomu kaltintoju bylose, kuriose galimas privatus kaltinimas. Be to, nukentėjusiajam yra suteikta teisė palaikyti kaltinimą visose bylose, kuomet prokuroras atsisako palaikyti valstybinį kaltinimą.

Rusijos Federacijos privataus kaltinimo modelis labai panašus į Lietuvos. Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso 318 straipsnyje numatyta galimybė nukentėjusiajam

⁶⁸ Быковская Е.В. Особенности рассмотрения дел частного обвинения // Право: история, теория, практика. Сборник статей и материалов. Выпуск 9. – Брянск: Изд-во БГУ, 2005. С. 104-109.

⁶⁹ V.Svensson Criminal Justice Systems in Sweden.- Goteborg, 1995. P. 35.

⁷⁰ Дела частного обвинения в законодательстве зарубежных стран // Право: история, теория, практика. Выпуск 10. – Брянск: Изд-во БГУ, 2006. С. 109-114.

kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka dėl tyčinio sveikatos sutrikdymo, sumušimų, šmeižto ir įžeidimo⁷¹.

Šio straipsnio 2 dalyje numatyta, jog tais atvejais kai nukentėjusysis miršta toliau privatų kaltinimą palaiko mirusiojo artimieji arba prokuroras. Prokuroras privataus kaltinimo byloje palaiko valstybinį kaltinimą tuomet kai nukentėjusysis yra bejėgiškos būklės arba dėl tam tikrų kitų svarbių aplinkybių negali pats palaikyti privataus kaltinimo. Privataus kaltinimo procesas pradedamas nukentėjusiajam pateikiant pareiškimą teismui⁷².

Pareiškime turi būti nurodyta:

- teismas į kurį kreipiamasi;
- nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta ir aplinkybės;
- prašymas teismui nagrinėti bylą privataus kaltinimo tvarka;
- duomenys apie asmenį, kuris galimai padarė nusikalstamą veiką;
- liudytojų sąrašas, kuriuos būtina iškviešti į teismą nagrinėjant bylą;
- nukentėjusiojo arba jo atstovo parašas⁷³.

Rusijos baudžiamojo proceso kodeksas, kaip ir Lietuvos, privataus kaltinimo metu numato galimybę nukentėjusiajam ir kaltinamajam susitaikyti.

Kaip matome, užsienio valstybių praktika, susijusi su privataus kaltinimo instituto įtvirtinimu labai skirtinga. Vienos valstybės didesnę svarbą skiria valstybiniam kaltinimui (Vokietija, Austrija), kitos privačiam kaltinimui (Anglija). Nors privačiam ir valstybiniam kaltinimui atsižvelgiant į valstybių baudžiamojo proceso įstatymus skiriama nevienoda reikšmė, tačiau praktiškai visose valstybėse sutinkama, jog privatus ir valstybinis kaltinimas yra labai artimai susiję ir galimas jų dubliavimas arba perėjimas iš vieno į kitą.

⁷¹ Быковская Елена Васильевна. Уголовное судопроизводство по делам частного обвинения: проблемы правовой регламентации и их решение. Автореферат кандидата юридических наук. московский государственный индустриальный университет. Москва, 2006.

⁷² Т.П. Ретунская. Институт частного обвинения в уголовном процессе России. Москва, 2006. С. 45.

⁷³ Н. В. Гальчяня. Особенности производства по уголовным делам частного обвинения: Доклад на Международной студенческой научной конференции “Глобализация и право: Общепризнанные принципы и нормы национального законодательства”. Гомельский Государственный университет имени Ф. Скорины. Гомель, 2005.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Valstybinis kaltinimas yra prokuroro veikla, kuria įrodinėjama, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo yra kaltas. Valstybinio kaltinimo palaikymas yra valstybės funkcija, kuri gali būti įgyvendinama tik per tam tikrus valstybės pareigūnus – prokurorus. Tačiau valstybė gali nustatyti, jog tam tikrais atvejais baudžiamosios bylos nagrinėjamos ir privataus kaltinimo tvarka.

2. Privataus kaltinimo bylų procesas – tai specifinis teisinis konfliktų sprendimo būdas, kai tam tikro konflikto juridizavimą (kriminalizavimą) ir asmens patraukimą baudžiamojon atsakomybėn lemia ne valstybės institucijų (pareigūnų), bet nukentėjusiojo valia kreiptis į kompetentingas valstybės institucijas, kad būtų pradėtas baudžiamasis procesas, ir kai iki pat asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, pripažinimo kaltu arba nekaltu konflikto šalys turi galimybę susitaikyti ir šitaip sudaryti teisinės prielaidas nutraukti pradėtą baudžiamąjį procesą.

3. Pagrindiniai BPK įtvirtinto privataus kaltinimo bylų proceso instituto ypatumai, palyginti su kitais šiame BPK nustatytais bylų procesais, t. y. su bendroju baudžiamąjo proceso modeliu, yra šie: 1) baudžiamasis procesas dėl nusikalstamų veikų, numatytų atitinkamuose BK straipsniuose, išvardytuose BPK, pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas; 2) nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, pagal kurį pradedamas privataus kaltinimo bylų procesas, paduodamas teismui; 3) yra nustatyti konkretūs reikalavimai skundo (pareiškimo), pagal kurį pradedamas privataus kaltinimo bylų procesas, turiniui; 4) šiame bylų procese nėra atliekamas ikiteisminis tyrimas; 5) privataus kaltinimo bylų procese nukentėjusysis (jo teisėtas atstovas) teisme pats palaiko kaltinimą kaip privatus kaltintojas; 6) šiame bylų procese yra ypatingas etapas – taikinamasis posėdis: nukentėjusysis (jo teisėtas atstovas) ir asmuo, kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, iki teismo posėdžio vykstančiame taikinamajame teismo posėdyje gali susitaikyti, ir jiems susitaikius procesas dėl skundo nutraukiamas.

4. Jeigu toje pačioje privataus kaltinimo byloje dalyvauja keli nukentėjusieji, tai reiškia, kad teisiamajame posėdyje dalyvauja keli privatūs kaltintojai. Visi jie, siekdami įgyvendinti byloje savo individualius teisėtus interesus, gali pasinaudoti BPK 34 str. suteiktomis teisėmis.

5. Valstybinio kaltinimo procese susitaikymas pagal BPK 416 straipsnio 2 dalį negalimas, todėl tais atvejais kai byla pradedama privataus kaltinimo tvarka, o vėliau kaltinimą

perima valstybinis kaltintojas – prokuroras – susitaikymas galimas tik pagal BK 38 straipsnio nuostatas.

6. Įrodinėjant šių nusikalstamų veikų padarymą dažniausia teismui privatus kaltintojas pateikia medicinos specialistų išvadas dėl nukentėjusiajam padarytų sveikatos sutrikdymo, o taip pat remiasi liudytojų parodymais bei rašytiniais įrodymais. Remiantis atliktų baudžiamųjų bylų analize, galima teigti, kad teismams dažniausia pakanka šių įrodymų asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

7. Privatus ir valstybinis kaltinimas yra labai glaudžiai susiję ir priklausomai nuo bylos ypatumų (paaiškėjus vienos ar kitos nusikalstamos veikos požymiams, atsiradus tam tikroms aplinkybėms) iš vienos kaltinimo rūšies gali būti pereinama į kitą. Iš privataus į valstybinį kaltinimą pereinama tuomet, kai nusikalstama veika, kuria kaltinamas asmuo privataus kaltinimo proceso metu perkvalifikuojama į kitą nusikalstamą veiką, kuri nenumatyta BPK 407 straipsnyje. Be to, prokuroras gali pareikšti, jog esant privataus kaltinimo nusikalstamai veikai palaikys valstybinį kaltinimą. Ši jo teisė gali būti įgyvendinta tik tuomet kai yra viena iš dviejų sąlygų, t.y. arba nusikalstama veika turi svarbią visuomeninę reikšmę, arba nukentėjusysis dėl tam tikrų priežasčių negali ginti savo interesų. Teismų praktikoje tokiomis priežastimis pripažįstama asmens neveiknumas, liga, mirtis ir t.t.

8. Privataus ir valstybinio kaltinimo institutai plačiai paplitę daugelyje užsienio valstybių. Vienos valstybės didesnę svarbą skiria valstybiniam kaltinimui (Vokietija, Austrija), kitos privačiam kaltinimui (Anglija). Nors privačiam ir valstybiniam kaltinimui atsižvelgiant į valstybių baudžiamojo proceso įstatymus skiriama nevienoda reikšmė, tačiau praktiškai visose valstybėse sutinkama, jog privatus ir valstybinis kaltinimas yra labai artimai susiję ir galimas jų dubliavimas arba perėjimas iš vieno į kitą.

9. Išanalizavus bylas, kurios iškeltos pagal BK 187 ir 188 straipsnius, paaiškėjo, kad net 68 procentuose iš jų asmenys negalėjo nurodyti, kas padarė minėtas nusikalstamas veikas, kada ir kitų bylai reikšmingų aplinkybių svarbių bylos tyrimui. Šiose bylose skundai buvo gražinami jiems padavusiems asmenims arba teisėjas pavedė ikiteisminio tyrimo įstaigoms ištirti tokias aplinkybes, kurių teismas negali nustatyti (pavyzdžiui, surasti dokumentus ar daiktus, dėl kurių reikia padaryti kratą ar poėmį, nustatyti liudytojus, kurie nei proceso šalims, nei teismui dar nėra žinomi, atlikti eksperimentą ir pan.). Manau, jog šie statistiniai duomenys parodo, jog netikslingas yra šių nusikalstamų veikų nagrinėjimas privataus kaltinimo tvarka, nes didžiojoje jų dalyje atliekami

ikiteisminio tyrimo veiksmai arba ir pats ikiteisminis tyrimas. Todėl siūlyčiau šiuos straipsnius išjungti iš privataus kaltinimo nusikalstamų veikų sąrašo.

10. Abejotinas BK 148 straipsnio priskyrimas privataus kaltinimo nusikalstamoms veikoms. Žmogaus veiksmų laisvės suvaržymo atveju dažniausia siekiant paveikti žmogų atlikti tam tikrus veiksmus naudojama kompromituojanti informacija, kuri tam žmogui yra labai svarbi, tačiau kitiems asmenims ji jokios svarbios reikšmės neturi. Šios nusikalstamos veikos aukomis dažniausia tampa nepilnamečiai arba jauni žmonės, nes ypatingai jautriai reaguoja į aplinkinių nuomonę, ypač skirtingos lyties. Todėl naudojant psichinę prievartą prieš šiuos asmenis paprastai grasinama paskleisti žinias apie neigiamus įpročius, asmeninius santykius, seksualinę orientaciją ir t.t. Tokie asmenys labai retai patys kreipiasi į teismą privataus kaltinimo tvarka, o dar sunkiau neatlikus ikiteisminio tyrimo tokią nusikalstamą veiką įrodyti, nes ji paprastai padaroma grasinant nukentėjusiajam esant vienam, be liudytojų. Todėl, siūlyčiau apsvarstyti šios nusikalstamos veikos išjungimo iš BPK 407 straipsnio veikų sąrašo klausimą.

11. Yra atvejų, kai prokuroras, vykdamas ikiteisminio tyrimo kontrolę, nutraukia ikiteisminį tyrimą dėl smurto prieš vaikus ir siūlo kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Pastebėta, kad dėl smurto šeimoje prieš nepilnametį, vienas iš tėvų nepaduoda pareiškimo privataus kaltinimo tvarka, bijodamas iššaukti situotinio (sugyventinio) smurtą prieš save. Tokiais atvejais smurtautojas prieš vaiką ne tik lieka nenubaustas, bet ir toliau smurtauja šeimos narių, taip pat ir vaikų, atžvilgiu. Manau, galima būtų pradėti diskusijas dėl LR BPK 407 straipsnio pakeitimo, kad nusikalstamos veikos prieš nepilnamečius nebūtų įtrauktos į veikų, dėl kurių procesas pradedamas privataus kaltinimo tvarka, sąrašą. Tokias veikas siūloma priskirti prie veikų, turinčių visuomeninį interesą.

LITERATŪRA

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5401.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2006, Nr. VIII-1968.
4. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 8-315.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas nr. ix-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija). Byla Nr. 43/03–46/03.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų iširti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Byla Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05

Specialioji literatūra:

1. Ancelis P. Ikiteisminio nusikaltimų tyrimo procesinės ir organizacinės problemos (lyginamosios teisėtyros studija). Daktaro disertacija. - Vilnius, 1996.

2. Ashworth A. The Criminal Process an evaluative study.- Clarendon PRESS, Oxford, 1994.
3. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2005.
4. Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais, sudarytas iš Rusijos Senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir aiškinimų, liečiančių Didž. Lietuvos ir Klaipėdos krašto baudžiamojo proceso teisę. Neof. leidinys. Redagavo Kavolis M.- Kaunas. Literatūros knygyno leidinys, 1933.
5. Goda G.Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. Vilnius, "Saulužė",1997.
6. C.T.Griffits, S.N.Verdun-Jones Canadian criminal justice. - Toronto, 1989.
7. Ingraham B.L. The structure of criminal procedure "Laws and practice of France, The Soviet Union, China, and United States. - Conecticut, USA, 1987.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I dalis. Vilnius, 2003.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003.
10. Masterson, L.L.B. Prosecution systems of the UK.- London, 1980. (42).
11. Schnarr A.VFR prokuratūros vaidmuo kvotoje// Lex. 1993, Nr.1.
12. Svensson B. Criminal Justice Systems in Sweden.- Goteborg, 1995.
13. Poškuvienė V. Rungimosi principo įgyvendinimas valstybės kaltintojo veikloje. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Vilnius, 1998. Prokurorų pranešimai mokymo seminaruose.
14. Pasitarimo dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo baudžiamajame procese 2005 m. gegužės 24 d. protokolas. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. <http://vaikams.lrs.lt/informaciniai2006/pasitarimo%20protokolas.htm> prisijungimo laikas 2007-03-25.
15. Žalkauskas P. Prokurorų darbo teisme organizavimas.- Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Vilnius, 1997. Valstybinių kaltintojų seminaro medžiaga.
16. В.Н.Бутов Уголовный процесс Австрии. - Красноярск, 1988.
17. В.Н.Махов, М.А.Пешков Уголовный процесс США (досудебные стадии). - Москва, 1998.
18. Быковская Е.В. Особенности рассмотрения дел частного обвинения // Право: история, теория, практика. Сборник статей и материалов. Выпуск 9. – Брянск, 2005.
19. Дела частного обвинения в законодательстве зарубежных стран // Право: история, теория, практика. Выпуск 10. – Брянск, 2006.

20. Т.П. Ретунская. Институт частного обвинения в уголовном процессе России. Москва, 2006.

21. Н. В. Гальченя. Особенности производства по уголовным делам частного обвинения: Доклад на Международной студенческой научной конференции “Глобализация и право: Общепризнанные принципы и нормы национального законодательства”. Гомельский Государственный университет имени Ф. Скорины. Гомель, 2005.

22. Быковская Елена Васильевна. Уголовное судопроизводство по делам частного обвинения: проблемы правовой регламентации и их решение. Автореферат кандидата юридических наук. московский государственный индустриальный университет. Москва, 2006.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 22 d. konsultacija B3-298 “Dėl BPK 414 straipsnio taikymo”.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 27 d. konsultacija B3-368 “Dėl BPK 412 straipsnio 3 dalies, X dalies (439-442 straipsnių) taikymo”.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 14 d. konsultacija B3-362 “Dėl BPK 28 straipsnio 1 dalies, 413 straipsnio 5 dalies taikymo”.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-76/2001.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-139/2007.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67/2007.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-435/2005.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-801/2006.
9. Kauno apygardos teismo 2006 m. rugpjūčio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-493-508/05.

10. Kauno apygardos teismo 2007 m. vasario 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1A-145-120/2007.
11. Kauno apygardos teismo 2007 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A - 6 - 120/2007.
12. Kauno apygardos teismo 2007 m. sausio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-789-508/06.
13. Kauno apygardos teismo 2006 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-83-120/06.
14. Kauno apygardos teismo 2006 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-79-133/2006.
15. Kauno apygardos teismo 2006 m. rugsėjo 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-537-401/06.
16. Kauno apygardos teismo 2006 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-613-133-2006.
17. Kauno apygardos teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-696-245/06.
18. Kauno apygardos teismo 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-607-493/2006.
19. Kauno apygardos teismo 2006 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-143-238/06.
20. Kauno apygardos teismo 2006 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-149-397/2006.
21. Kauno apygardos teismo 2006 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-231-401/06.
22. Kauno apygardos teismo 2006 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-246-493/2006.
23. Kauno apygardos teismo 2006 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-315 - 383/2006.
24. Kauno apygardos teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-322-238/06.

25. Kauno apygardos teismo 2006 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-293-133/2006.
26. Kauno apygardos teismo 2006m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-354-245/06.
27. Kauno apygardos teismo 2006 m. rugpjūčio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-426-81/06.
28. Kauno apygardos teismo 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-453-401/06.
29. Kauno apygardos teismo 2005 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-665-19/05.
30. Kauno apygardos teismo 2005 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-175-133/05.
31. Kauno apygardos teismo 2005 m. rugsėjo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-568-20/05.
32. Kauno apygardos teismo 2005 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-479-19/2005.
33. Klaipėdos apygardos teismo 2006 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-89-361/2006.
34. Klaipėdos apygardos teismo 2006 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-71-361/2006.
35. Klaipėdos apygardos teismo 2006 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-27-361/2006.
36. Klaipėdos apygardos teismo 2006 m. birželio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. . 1-119-106/2006.\
37. Klaipėdos apygardos teismo 2006 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-382-361 / 2006.
38. Klaipėdos apygardos teismo 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-467-462-2006.
39. Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. liepos 18d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-059-107/2005.

40. Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 12d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-065-417/2005.
41. Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-067-106.
42. Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. rugsėjo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A–316-106/2005.
43. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1013/06.
44. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 123/06.
45. Vilniaus apygardos teismo 2007 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2S-134-52/2007.
46. Vilniaus apygardos teismo 2007 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-243/2007.
47. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2S²⁹-62/06.
48. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2S-415/06.
49. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-872/06.
50. Vilniaus apygardos teismo 2005 m. spalio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-340/2005.
51. Vilniaus apygardos teismo 2005 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A⁵⁰-986/2005.
52. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2- 74/2006.
53. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 123/06.
54. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1013/06.
55. Marijampolės rajono apylinkės teismo 2006 m. liepos 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-32-28/06.
56. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2004 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-104-16-2004.

SANTRAUKA

Baudžiamajame procese labai svarbi kaltinimo funkcija, kurios metu įrodinėjama, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo yra kaltas. Paprastai kaltinti nusikalstamas veikas padariusius asmenis yra valstybės pareiga. Konkrečiai šią pareigą vykdyti pavesta prokurorui. Tačiau daugelio užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymai įtvirtina ir privataus kaltinimo institutą, kuris taikomas mažiau pavojingoms nusikalstamoms veikoms. Ne išimtis ir Lietuva. Lietuvoje privatus kaltinimas nėra naujas dalykas, tačiau priėmus naująjį baudžiamojo proceso kodeksą jis šiek tiek pasikeitė. Nors privatus kaltinimas yra svarbus baudžiamajame procese, Lietuvos autoriai jo analizei neskyrė didesnio dėmesio. Dar mažiau Lietuvoje yra nagrinėtas privataus ir valstybinio kaltinimo santykis, kuris baudžiamosiose bylose yra labai svarbus. Būtent šis santykis ir nagrinėjamas šiame darbe.

Darbą sudaro keturi skyriai, kurie skirstomi į poskyrius.

Pirmasis ir antrasis skyriai skirti pateikti privataus ir valstybinio kaltinimų sampratas, atskleisti pagrindinius jų požymius bei skirtumus. Trečiasis skyrius sudaro didžiąją darbo dalį, nes jame plačiai aptariamas privataus ir valstybinio kaltinimo santykis. Ši skyrių sudaro penki poskyriai, kuriuose atitinkamai analizuojamas įrodinėjimo procesas, perėjimo iš privataus kaltinimo į valstybinį galimi atvejai, taip pat analizuojamas bylų nagrinėjimo procesas pirmosios instancijos teisme. Ketvirtasis skyrius skirtas užsienio valstybių patirties analizei. Šiame skyriuje trumpai aptariami Anglijos, Vokietijos, Austrijos, Prancūzijos, Belgijos, Norvegijos, Švedijos, Rusijos ir kitų valstybių baudžiamojo proceso įstatymai, reglamentuojantys privatų kaltinimą bei aptariamas privataus ir valstybinio kaltinimo santykio ypatumai šiuose įstatymuose. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

SUMMARY

The attitude of Constitution that the prosecutor upheld charges on behalf of the State in criminal cases doesn't stop the legislative (according to those who interests are violated, to the crime attributions, insecurity, degree and other features, the aggrieved party's will and other important factors) to set such legal regulation that in some cases the charges on behalf of the State in criminal cases are not uphold. In the criminal procedure code, without general model of the criminal procedure, are estimated the singularities of criminal procedure, when pre-trial research is initiated only by the aggrieved party's complaint, by the application of legal representative or the demand of the prosecutor when cases are on trial for the crimes committed by the legal persons; when are applied coercible medicine measures; when the case process is summarized, when the defendant is absent and other. One of specific criminal procedure sorts set in the criminal procedure code is the private charge cases process.

The private charge cases process is specific solution method of legal conflicts when the criminalization of conflict and prosecution is determined not by the states officers but by the will of aggrieved party to apply to the competitive states institutions that the criminal procedure would be started; and till the persons who are indictable committed a crime conviction or not, the parties of conflict have an opportunity to conciliate and so to make legal assumptions to discontinue criminal process. Private charge is closely related with the charge on behalf of the state because in some cases the conversion between these two charges is possible.

In scientific literature the relation between private charge and charge on behalf of the state is little analyzed, that is why this theme is new and actual. The work consists of three chapters, in which are supplied the notions of private charge and charge on behalf of the state, widely analyzed the relation between it.